

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯД ҮНЭН

1996
СЕНТЯБРИН
12
Намарай эхин улаан бишэн
барын 30
ЧЕТВЕРГ
гарагай 5
№174 (19514)
Газетын сэн
Хэлсээтэ.

1921 оной
декабриин 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

ТАНИЛСАЛГАНЬ УРАГШАТАЙ

Чили гүрэнэй Россидахи элшэн сайд господин Джеймс Холгер Буряад Республикаһаа ябахынгаа урда үдэр республикын журналистнуудые суглуулжа, пресс-конференци үнгэргэһэн байна. 4 үдэрэй туршада республикада айлшалхадаа г. Джеймс Холгер республикын Президенттэй, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэтэй, Улаан-Үдэ хотын мэргэжлээр болон бусад хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаа, Байгал далай ошоо, Ивалгын дасан, байгаалин музей хараа, Улаан-Үдын зарим предпритинуудаар, томо магазинуудаар ябаа, олзын хэрэг эрхилэгшэдтэй хөөрөлдөө.

—Тусхай хэлсээ баталха гэхэн намда зорилго үгы байгаа. Теэд энэмнай минии үүргэ бэшэ ха юм даа. Гол түлэб саашанхи харилсаанууднай ямар шэглэлээр хүгжэхэб, энэ талаар ямар арга боломжонууд байнаб, Чилиин олзын хэрэг эрхилэгшэдые Буряад Республика югтээр хонирхуулха аргатайб гэхэн болон бусадшы асуудалаар би хонирхоһон байгааб.— гэжэ элшэн сайд уулзалгын эхиндэ онсолон тэмдэглэһэн байна.

Энэньше зүбтэй юм ааб даа. Юундэб гэхэдэ, элшэн сайд хүн үнэхөөрөөше ямар хэлсээ баталха нэм даа. Харин бүхы арга боломжонуудые, дурадхалнуудые согсолоод, өөрынгөө гүрэнэй Правительствын, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй, томо томо фирмэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй үзэмжэдэ дурадхаха дүүрэн аргатай ха юм.

Оройдоол 20 минутын туршада үнгэрһэн энэ пресс-конференци дээрэ журналистнуудай балай олон асуудалнуудые табяггүй байһаниинь ойлгосотой. Тиибэше хэды асуудалнуудта тодорхой харюунууд үгтөө. Хоёр нара урда г. Джеймс Холгер Владивосток хоотоор ябахадаа, тус хотын захиргаантай хани харилсаанай хэлсээ баталһан байха юм. Тон иимэ хэлсээн Москвагай мэритэй мүн лэ баталагданхай. Тиммэһээ "Тэдэ хэлсээнүүдэй жэшээгээр Улаан-Үдэ хототой хани харилсаа Чилиин ямаршыбдаа хото байгуулха аргатай"— гэжэ г. Джеймс Холгер журналистнуудта мэдүүлэ. Энэ дурадхал Улаан-Үдэ хотын мэр В. А. Шаповаловта хэлэгдэһэн байжа.

Үшөө нэгэ шэглэлээр Буряад Республика Чилитэй холбоо байгуулха аргатай. Дэлхэйн хоёр захада байдаг эдэ хоёрой нэгэндэнь зун байхада, нүгөөдэнь үбэл байдаг юм. Тиммэһээ элдэб фруктуудаар элбэг Чили гүрэн, үбэлэй үедэ Номгон далай—Владивосток-Улаан-Үдэ гэхэн харгыгаар манай республикые фруктаар хангажа байха аргатай. Ерээдүйн хэлсээнэй энэ талань хонирхолтой шэнгээр харагдана.

Ерэхэ жэлэй февраль нарада эдэ хоолой зүйлнүүдэй талаар Чилидэ үнгэрхэ Уласхоорондын "Продэкспорт-97" гэхэн выставкэдэ хабаадахыень республикын хүтэлбэрилэгшэдые, онсолбол Арадай Хуралай түлөөлэгшэдые, уриһанаа господин Джеймс Холгер мүн лэ журналистнуудта мэдээсэ.

Юрэдөөл 4 жэл Россида байбашье, Байгал далай, Буряад оронтой түрүүшынхие эрэхэ танилсаһандаа тон баяртай байһанаа Чилиин элшэн сайд үшөө дахин гэршэлээд, үдэшлэн Улаан-Үдын авиационно заводой түлөөлэгшэдтэй уулзаха байһандаа яаража, журналистнуудта баяр хүргөөд, тус пресс-конференциеэ хаһан дээрэ тоолоһон байна.

В. ШАГДУРОВ.

МУХАРДАГШАДЫЕ “МИЦУИ” АБАРХА ГҮ?

Дэлхэй дээрэ үнинэй мэдээжэ, Японой суута "Мицуи" гэжэ худалдаа наймаанай фирмын 350 гаран жэлэй түүхэ баян. Жэжэ-божо зүйлнүүдээр худалдаа эхилжэ захалһан багахан, хэнэйшые мэдэхгүй энэ фирмэ, мүнөө мантан томо болонхой, дэлхэйн бүхы шахуу гүрэнүүдтэ түлөөлэгшэтэй, ажлаа урагшатай ябуулжа, үшөөл хүгжэжэ халбаржа байдаг юм. Өөрын олон үйлдбэритэй, арга боломжо ехэтэй энэ фирмын, худалдаа наймаанда табихагүй юмэн гэжэ үгы юм ха. Эдэхэ хоолнуудай зүйлнүүдхээ эхилээд, авиаци, промышленность, космическа холбооной кэрэгтэнүүд хүрэтэр—бүхы халбаринуудай продукция бии.

30-35 жэлэй саана тус фирмэ СССР гүрэнтэй гэмгүй хайн харилсаатай, Москва хотодо өөрын түлөөлэгшэтэй байгаа. Тээд энэ харилсаа холбоонь үндэһэеб даа нуларжа, үгы болошоо юм. 1991 ондоол түрүүшын уулзалганууд эхилээд, мүнөө Урда-Сахалинск, Хабаровск, Владивосток, Москва, Киев, Алма-Ата, Ташкент хотонуудта фирмын түлөөлэгшэд урагшатай хүдэлжэ байна. Худалдаа наймаанайшые хэмжээн жэлһээ жэлдэ дээшлэнэ.

"Мицуи" фирмын гол анхараала мүнөө хандуулан хүдэлдэг нэгэшэглэл хадаа ашаг олзотой, үндэһэн саг соо үрэдүнтэй бээлүүлэгдэжэ байха, худалдаатай проектнуудые зохёон бээлүүлхэ, тэрэнээ мүнгэн зөөрээр хангаха гэхэн зорилго болно. Ямаршые гоё, бүхы талаһаань бодомжолон үздэгэн проект (үйлдбэри бии болгоод тэрэнээ үлдэгдэжэ, олзо оршо олгохо гэхэн хараа бодол, түсбэ, гэжэ энэниие ойлгоё) зохёогоод, тэрэниие финансова талаһаань хангагүй болбол, энэмнай гавсал хоһон хөөрөлдөөн гэжэ тус фирмын худалдмэрилэгшэд үнинэй ойлгонхой. Тиммэһээ заабол, мүнгэн зөөрээр хангалгы тэдэнэр түрүүшэн шийдхэдэг заншалтай. Энэниинь ехэ заншалтай гэжэ ханагдана.

Эвэшые удаа Буряад Республикын ниислэл Улаан-Үдэ, Москваһаа хүрэхэ ерэхэн "Мицуи" фирмын түлөөлэгшэд: СНГ-гэй гүрэнүүдтэй худалдаа талаар фирмын ахмад советник господин Сутоми, индустриальна түхээрлэгшүүдэй талаар табагай хүтэлбэрилэгшэ господин Иино, түхээрлэгшүүдэй ба машинануудай табагай харын орлогшо господин Саго, "Мицуи" фирмын Владивосток хотодо байдаг түлөөлэгшын хүтэлбэрилэгшэ господин Кавасаки болон бусад республикын Президент Л. В. Потаповтай уулзахадаа эдэ бүгэдые онсолон тэмдэглэбэ.

Фирмын делегаци Президенттэй уулзахадаа, тоо байса бэшэгдэһэн дурадхалтай, хэлсээнэй

проекттэй ерэхэн байгаа. Энэ дурадхал тухай тобшохоноор хэлэхэдэ, иимэ: "Шэнэ-Брянсельмаш" гэжэ акционернэ бүлгэмэй бааза дээрэ хамтын предприти байгуулаад, нүүдэл госпитальнуудые бүтээн гаргалга болон. Түрүүлэн энэ асуудал заводой хүтэлбэрилэгшэдтэй, мэргэжэлтэдтэй зүбшэн хэлсэгдэһэн, арга боломжонуудын тодорхойгоор харагдан байха юм. Тиммэһээ тус проект "Мицуи" фирмын түлөөлэгшэдые хонирхуулжа, саашадаа бээлүүлэгдэхэ арга боломжонуудын хэлсээ хүсэлэнтэйгөөр тус делегаци Буряад Республика ерэхэ бшуу. Тиэхэдэ, Россин экономикын хүгжэлтэдэ гэжэ Япон налын үедэ 400, удаань 500 миллион доллар урьһаламжа үгэхэ юм хаш. Тус проект энэ урьһаламжын "хүртэмжэдэ" орохогүйшые байбал, саашанхи урьһаламжын ашаар бээлүүлэгдэхэ бүхы аргатай. Тиммэһээ, хэрэгтэй бүхы документнуудые дары түргэн бээдэжэ, Россин Правительствын үзэмжэдэ табиха хэрэгтэй юм байна. Гэхэтэй хамта урьһаламжа абахын түлөө, гүрэнэй зүгһөө найдамтай хамгаалалга, гэршэлгэ (гарантия) байха ёһотой. Эдэ бүгэдые хүсэд бэлэн болгохын түлөө, "Мицуи" фирмэ ба Буряад Республика хоёрой хоорондо тусхай хэлсээн баталагдажа, республикын Правительство элдэб гуйлта, зууршалгануудые дээдын зургаануудта бариха ёһотой. Тиин, энэ проектын урагшатай хайн эхилбэл, арга боломжо ехэтэй "Мицуи" фирмэ Буряад Республикын экономикодо горитой инвестици оруулха, элдэб халбаринуудай хүгжэлтэдэ тон ехэ нүлөө үзүүлхэ түсэбтэй.

Буряад Республикын Президент Л. В. Потапов делегацин гэшүүдэй дурадхалнуудые хинамжатай шагнажа, бүришые үргэн харилсаа холбоотой байхаар бэлэн байһанаа мэдүүлэ.

Үсэгдээр Л. В. Потапов хэлсээндэ гараа табижа, "Мицуи" фирмын түлөөлэгшэд Москва ниидээ. Энэ үдэрһөө эхилжэ, "Шэнэ-Брянсельмаш" гэжэ акционернэ бүлгэмэй бааза дээрэ, нүүдэл госпитальнуудые ерээдүйдэ бүтээн гаргахы талаар томо проектын бээлүүлэгдэжэ эхилхын ажал ябуулагдажа захалба гэхэдэ, болон. Дэлгүүрэй харилсаанай шэрүүн халхиһаа мухардан доройтоһон, республикымнай олон предпритинуудай нэгые "Мицуи" фирмэ абархань гэшэ гү, али үгы гү? Саг харуулхал юм бээ даа.

В. ШАГДУРОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: уулзалгын үедэ.
М. ШАНТАКОВОЙ фот.

СЕНТЯБРИН 15—ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ 50 ЖЭЛЭЙ ОЙ

Ивалгын дасанай байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хурал сентябриин 15-най 9 саһаа Ивалгын дасанай Согшон сүмэ соо эхилхэ.

11 саһаа дасан шадар найр эхилжэ, хур харбалга, мори урилдаан, бүхэ барилдаан, уран бэлигтэнэй концерт болохо. Россин болон Буряад ороной гол дасангай ойдо зорюулагдаһан баярай суглаан, хайндэрэй концерт энэл үдэрэй 17 сагта Улаан-Үдэдэ буряад драмын театрай байшан соо болохо.

Мүнөөдэрэй дугаарай 6-7-дохи нюурнуудта гараһан "Буян" хууданай Ивалгын дасанай түүхэдэ зорюулагдаһан.

Ургаса хуряалга-96

БИРАГҮЙ ГЭЭД БАЙХА БЭШЭЛ ХАДАА

Мэнэ найшаг энэ нотагаар ябахдаа, олон юумэ хаража, ехэ нанамжатай, ажаглалтатай бусабаб. Юундэб гэхэдэ, ажалайнгаа түрүүшын даабаряар түрүүшынхэ буряад арадай мэдээжэ уран зохёолшо Хоца Намсараевтай түрэнэн хэбэд номхон Хэжэнгэ нотаг хаража, танилсажа ерээ ха юмбид.

Албанай хэрэгээр ябахдаа, мүнөөдэрэй гол шухала хүдэлмэри - адууна малда тэжээл бэлэдхэгдэхэ хэр ябажа байгаа юм гэжэ һонирхоо һэмди. Тиймэһээ нэн түрүүн аймагай захиргаанай байшанда орожо, тэндэхи ахмад агроном Нима Пунсыкович Балдандоржиевтай уулзаад, ажахынуудта тэжээл бэлэдхэгдэһын, тарья хуряалгын ажалай ямараар ябажа байһан тухай хэлэжэ үгэхыень гуйбабди.

Манай аймагта хамтын, гүрэнэй ажахынууд үгы болонхой гүбдаа. Булта багахан таряашадай үмсын ажахынууд, фермернууд боложо таранхай. Жэшээнь, ганса фермернүүдэй ажахынууд 300 гаран гэжэ тоологдоно. Тиймэһээ эдэ олон ажахынуудһаа хэды шэнээн газарһаа хэды центнер үбһэн абтааб, ямар тэжээл бэлэдхэгдээб гэжэ тодо тоо баримта суглуулхань ехэ орёо байна, гэжэ Н. П. Балдандоржиев хөөрөөгөө эхилэ.

Түрүүн тарьяан ажал тухай хэлэхэ болобол, аймагай бүхи ажахынуудай эблэл, нэгдэлнүүд, хүдөө ажахын кооперативууд, фермернүүд энэ жэлдэ хамта 13,193 гектарта орооһото ургамал тариһан юм. Тэрэнэһын 10,039 гектарта шэннисэ, 1588

гектарта шимээн, 1566 гектарта обёос, 937 гектарта малай тэжээл (силос, сенаж) болгодохо ургамалнууд таригдаа һэн. Эдэ бүхи газарһаа бирагүйшэг ургаса абтахань гэжэ хүлээнэбди. Шалтагааниһын гэхэдэ, май, июнь һарануудта сагай уларил хүйтэн, хура бороогүй байһандээрһээ ургаса гандаа. Тийгэбэшье тарья хуряалгада яһала бэлдэнэбди. Бүхыдөө 79 комбайн, 118 ашаанай автомашинна ургаса хуряалгада хабаадуулагдаха. Аймагаймнай нэгдэлнүүд тарья хуряалгада оронхой.

Саашань манай тэжээлэй хэр абтажа байһан тухай тодорхойлол, бүхыдөө 22,887 гектар газарһаа 215,348 центнер үбһэн хуряагдажа абтаха ёһотой аад, даб дээрэ 14,235 гектар сабшалангай ногоон хуряагдаад

байна. Энэнь 60 гаран процент болоно. Бүхыдөө 82,132 центнер үбһэн бэлэдхэгдээ. Энэнь байһан ондо абтаха ёһотой үбһэнэй оройдоол 38 процентнь болоно.

Ахмад агроном Н. П. Балдандоржиевтай хэлэхэнэй ёһоор, үнөө 8,602 гектар сабшалангай ногоон унагаагдаа. Эндэһээ 133,216 центнер үбһэн абтаха ёһотой. Зүгөөр ургасын муу дээрһээ тиймэ ехэ үбһэн бэлэдхэгдэхэгүй. Ехэнхи сабшалангай гектар бүриһөө оройдоол 2-3 центнер үбһэн хуряагдана ха юм.

Үбһэ хуряалгын үедэ ажахынуудай сабшалан дээрэ элдэб түхэлэй 300 трактор, 211 косилка, 184 тармуур, үбһэ сомодог 20 түхээрэгэ хүдэлнэ.

Гэхэтэй хамта олонхи ажахынуудта трактор, машинын шэнгэн түлишэ, заһабарилгада хэрэгтэй зүйлнүүд дуталдажа, ажал хаатана.

Мүнөө дээрээ хамтарһан ажахынуудай Михайловкын предприятия, мун таряашадай ажахынуудай Чисаанын эблэл үбһэ бараг һайн абажа байна.

Б. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

Адууна малда - элбэг тэжээл

УРАГШАА ЯБАХАНЬ ХАШАНШАГ

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

"Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө" гэдэгтэй, ямаршые ажал эгээл таатай хана болзортгоо хэгдэхэдээл һайн ааб даа.

Жэшээнь, мүнөө үбһэ хуряалгышые абаад үзэхэдэ, хээрһын сабшалангай эгээл шэмэтэй байха сагынь үнгэрэнгэжэ, тон һайн шанартай үбһэ абаха аргашье һалангажа байна гэхэдэ болохо. Наянай эртһын хюруу унажа, түрүүшын ольбоной аарһа үзэгдөөд, үбһэ сабшалга, хүрмалга түгэсэхыи шатадаа орошообо. Мүнөө хүртээр эхэнхи үбһээ абажа шадаагүй ажахынуудта хүйтэн болотор үлэхэн саг соо үшөө ехэ тэжээл нэмэжэ бэлэдхэхэбди гэжэ пайдахань улам хилбар боложол байна.

Илангаяа мүнөө республикын динилэнхи олон аймагуудта энэ жэлдэ абтаха ёһотой үбһэнэй хахадыншые абтаагүй байхадань һанаан зобохоор. Олохон аймагууд үбһэ бэлэдхэхэ түсэбөө һаял 20-30 процентдэ хүргөөд байна ха юм. Үдэр хоногуудай үнгэржэл байхада, үбһэнэй нөөсын нэмэсэн бираггүйшэг лэ байһаар. Һүүдэй долоон хоногто республика соо үшөө 20 гара мянган тонно үбһэн һүрилэгдэжэ, энэ тэжээлэй бүхи нөөсэ 112,7 мянга үлүүтэй тоннодо хүргэгдэбэ. Энэнь нёдондоной энэ үеынхнөө 30 һайса гара мянган тонноор бага байна.

Зарим аймагуудта сабшагдахаар бараг ногоогтой газаршые дууһаа шахуу. Хэрбээ Хэжэнгын аймагайхидай сабшалга дүүргэдэ, 11,8 мянган тонно үбһэ абаха түсэбөө 12,3 мянган тоннодо хүргөөд байхадань, Мухар-Шэбэрэй аймагта бүхи сабшалангаһын 44,8 процент, Баргажанай - 48,9 процентнь сабшагдаад, үбһэ

абаха түсэбүүдынь һаял 26-31 процентдэ хүргэгдөө. Илангаяа ган гасуурта дайрагдаһан аймагуудта (Бэшүүрэй, Зэдһын, Хяагтын, Сэлэнгын) горинтой газарай ногоон сабшагдабаншые, үбһэнэйнь нөөсэ бага.

Иймэ байдалай тохёолдоод байхада аргатайла һаань, сабшахаар газарай биил һаань, үбһэ сабшалга, хуряалгые үргэлжэлүүлэхэ хэрэгтэй. Тэбэрншые һаа, тэжээлдэ нэмэри ха юм.

Сенаж, силос даралгын эригэ һанаһанда баһал хүрэнгүи. Трактор, машинануудай

дуталдаһан, шэнгэн түлишэ, тоһодолгын хэрэгсэлнүүдэй элбэг бэшэ дээрһээ, мун ургасын муушаг байһанһаа боложо, энэ хүдэлмэри зарим аймагуудта хүшэрхэнөөр ябуулагдана. Бүхыдөө 143,1 мянган тонно сенаж, 295,4 мянга шахуу тонно силос дарагдаха ёһотой аад, мүнөө миил 73,2 мянган тонно сенажай, 109 мянган тонно силосэй ногоон намаа нүхэндэ хэгдээд байна. Эдэ үдэрнүүдтэ шэмэтэ тэжээл бэлэдхэхэгэ эригэ гүргэдхэгдэхэ аабза гэжэ хүлээхээр.

Республикын ажахынууд

ерэхэ үбэлжэлгын үедэ адууна малаа бараг ядамаргүй ондо оруулхын тула 206,858 тонно тэжээлэй единицэ болохо үбһэ хоол нөөсэхэ зэргэтэй байгаа һаа, мүнөө тэрэнһ һаял 90 мянга багаха үлүүтэй тонно болонхой. Ингээд ерэхэдэ, тэжээл бэлэдхэлгые зогсоохо тухай хоорэдэхэ яаншые аргагүй. Иймэ ахир бага үбһэ хоолтой байгаад, хамтын, үмсыншые мал яагаад үбэлжэхэб?

Редакциин социально-экономическа таһаг.

РЕСПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДАТА АДУУНА МАЛАЙ ТЭЖЭЭЛ ХЭР БЭЛЭДХЭГДЭНЭБ? 1996 оной сентябриин 5-най мэдээн (Хараалагдаһан түсэбэй дүүргэлтэ процентээр)

Аймагууд	Үбһэн	Сенаж	Силос	Бүхи тэжээлэй нөөсэ
Түнхэнэй	55,8	-	90,4	57,5
Хориин	57,8	-	54,5	57,5
Зэдһын	36,4	77,0	124,2	57,3
Тарбагатайн	44,0	128,8	53,2	54,5
Хурамчаанай	64,6	-	-	54,1
Хэжэнгын	104,3	-	9,5	52,4
Загарайн	55,7	41,2	44,1	51,5
Захааминай	53,5	-	45,8	51,0
Кабанскын	62,4	144,2	29,4	50,9
Сэлэнгын	68,1	26,9	27,4	46,9
Баунтын	49,4	-	-	46,9
Прибайкалин	40,3	-	40,6	39,5
Яруунын	58,4	45,0	37,3	39,3
Хяагтын	31,5	42,1	30,8	36,1
Баргажанай	31,9	60,0	19,7	33,4
Ивалгын	51,2	-	31,3	33,7
Ахын	30,7	-	-	30,7
Мухар-Шэбэрэй	26,0	-	37,2	30,6
Хойто-Байгалай	29,6	-	-	29,5
Бэшүүрэй	29,3	1,0	36,0	23,1
Республика бүхыдөө	44,3	51,1	36,9	43,5

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ҮДЫН ХОЙНО ДООШОЛНО.

Эдэе хоолой зүйлнүүд
Горкоопторгын зүгһөө наймаалагдаһан:
үхэрэй мяхан (килограмм)
гахайн
хонинной
Үмсэһөө ороһон:
үхэрэй мяхан (килограмм)
гахайн
хонинной
Колбасагай зүйлнүүд: Улаан-Үдын мяханай комбинадай
үйлэдбэрилһэн:
саяиска сортын
"одесскэ"
"юбилейнэ"
"молодэжно"

сэнгүүд
14000
17500
13000
12000-20000
16000-22000
15000-17000
23400
29700
20900
29000
17000-20000
20000
12000-15000
12000

даһалагдаагүй омоли
Огородой эдээн:
хартгаабха (килограмм)
үгэрсэ
капуста
һонгино
морхооб
помидор
Жэмэсчээ:
Хүнэг шасаргана (12 литрэй)
алирһан
малина (3 литрэй)
ранеткэ (8 литрэй)

17000-20000
2000-2500
5000-8000
1800-2000
4000
4000
6000-7000
80000
130000
65000
25000

АЖАГЛААТА: Үдын хойно, 5 час багта эдэе хоолой зүйлнүүд илангаяа, үмсэһөө ороһон мяханай, огородой эдээнэй сэн 20-30 процентээр доошолно. Жэшээнь, килограмм үхэрэй сула мяхан 20 мянган түхэрнөөр

наймаалагдажа байһан һаа, үдын хойно оройдоол 14 мянган түхэрнөөр дурагдагдаха юм.

Редакциин социально-экономическа таһаг.

ШАГНАЛ

Физкультурын болом элүүржүүлгын хүдэлмэри эмхидхэлгэдэ габыятай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1996 оной августын 22-ой Зарлигаар "Гусиноозерскын ГРЭС" гэжэ акционернэ бүлгэмэй спортын-элүүржүүлгын комплексын директор Арутянян Эдуард Егоровичто "Буряад Республикын физическа культурын габыята хүдэлмэрилэгшэ" гэгһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

Хүн зониие социальна талаар хамгаалгада габыятай байһанайнь, үнэ удаан саг соо оролдосотой гоо хүдэлмэрилһэнэһын түлөө Буряад Республикын Президент 1996 оной августын 22-ой Зарлигаар "Буряад Республикын социальна хамгаалгыи габыята хүдэлмэрилэгшэ" гэгһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо гэбэл:

Бадмаева Балмасу Балдоржиевнада - Яруунын аймагай хүн зониие социальна талаада хамгаалхатаһагые даагыи оролгошо.

Балаганский Ивана Николаевичта - Загарайн аймагай Хуушан-Бэрээнэй захиргаанай зайһан.

Звержевич Ольги Ивановнада - Буряад Республикын Хүн зониие социальна талаар хамгаалгыи министрствын пенсезу хангаха управлениин начальнигай оролгошо.

Зонненберг Владимир Германовичта - Захааминай аймагай Баян - Голой хүүгэдэй интернайт байшангай директор.

Ажахын зургаануудта гүрэнэй албанда үни удаан саг соо оролдосотой гоо хүдэлмэрилһэнэһын хуулинуудай проектуудта зохёолгодо эдэбхитэйгээ хабаадаһанайнь түлөө Буряад Республикын Ард Хуралай Советэй тогтоолоор Промышленна, аграр секторта экономическа политика бэлүүдэ байгааһын нөөсөнүүд хэрэглэлгын, экологийн худалдаа наймаанай талаар хорооной ахам мэргэжэлтэ Мешков Владимир Владимирович Буряад Республикын Ард Хуралай Хүндэтэ грамотаар шагнагдаба.

МАНДА ХЭН ТУНАЛХА ГЭЭШЭВ?

Сэлэнгын аймагай хүтэй нютагайхидай

Буряад Республикын Президент болон Правительствын Түрүүлэгшэ Л.В. Потаповта хандаһан нээмэл бэшэгһээ

ХҮНДЭТЭ ЛЕОНИД ВАСИЛЬЕВИЧ, бидэнэй танда энэ бэшэгээр хандаха баатай болоһон ушар удхань иимэ юм.

Гуша гаран жэлэй саана манай хүтэй шотагта нэгэ колхоз байгаа. Бүри урдань хуу амяар амяараа заахан ажахынууд байһан Зуево, Арсентьево болон хүтэй тосхонуудай зон хамтаржа, 50-яад онуудай яһала бараг шадалгай хамтын ажахы бии болгоо бэлэй. Тэрэ үедэ тус колхоз орооһо тарья, мяха, хү гүрэндэ һайса тушаадаг, түсбэ даабариа жэннэгдүй дүүргэдэг ажахы болоод байһан. Хүн зонинь хамгаараа хүдэлхэдэмнай хүсэтэй, ашаг үрэтэй байна гэжэ урматой ажаллажа эхилээд байгаа.

Тийхэ сагта хүтэйн ажахы 1000 гаран гектар бараг һайн таряанай газартай, 800-900 гаран толгой үхэртэй, 20 мянгаад хонидгой, хүрэг адуутай, арбаад-хорёод трактор, машинатай бэлэй.

Тээд гэнтэ зоноймнай юушы мэдээгүй байтар тэрэ үедэ нартинн райкомой нэгэдхи секретарь байһан М. Могнонов суглаа татаад, хүршэ Жаргалангын Тельманэй нэрэмжэтэ колхозтой нэгэдэгты гэжэ хашаһан, хэнэйшы ханамжа шагнаһангүй, хоёр колхозые шилүүлхэ гэнэн шийдхэбэри абхуулан юм.

Манайхин тэрэндэнь ехэшы дуратай байгаагүй. Жаргалангын таряалан хүтэйнхиһоо муу, анханай сула элһэн, үржэл багатайеһэ зон һайн мэдэхэ. Нүгөө талаараа тэрэ сагта нартинн райкомой шийдхэбэрине буруушааха, эсэргүүсэхэе хэн зүрхэлхэ бэлэй! Ноёд лэ мэдэхэ юм бээ гээд, абгаагүй һууха саг байгаа гүбэ. Тийгээдыше эгээл тэрэ үеэр Н.С. Хрущёвой ударидалгаар бүхы орон соо хамга юумые хамтадхалга, томодхолго түлэг ябуулагдажа байһан ааб даа.

Үнэндөө хамтараад һайжарһан юумэмнай үгы һэн. Имагтал нэгэ үедэ колхозой түрүүлэгшээр Ц.А. Бадановай, мүн һүүдэнь В.Г. Жалсановай хүдэлжэ байхада, хамтарһан ажахы яһала муу бэшээр хүдэлөө. Зондоннай ехэ хохидомшые ушаруулагдаһангүй. Тэдэнэй оролдоогоор, мүн эндэхи отделенише эрхилэгшэ байһан Ц.Б. Бальчиновай хүсөөр эндэмнай бага-сага барилга хэгдэдэг, таряалан, сабшаланһаа, адууһа малһааныше продукция бараг һайн абтадаг

болоһон.

Гэбэшы саашадаа ажахын хүтэлбэрилэгшэд ходо нэлгэгдэжэ, колхознай совхоз болоод, ажалай эмхидхэлэй, гурим журамай муудажэ эхилхэдэ, таһархай хүтэйн отделени бүришые түргэн доройтожо, хойшоо гаража захалаа һэн. Үнгэрөөд эрхэдээ эндэхи отделение үгы болгообди гээд, Тельманэй нэрэмжэтэ совхозой хүтэлбэрилэгшэд өөһэдөө мэдэжэ шийдхэбэри гаргаһан бэээрээ 1990 оной эхээр хүтэйдэ байһан адууһа малымнай хуу Жаргаланта туужа абаашаа, фермэ, отарануудыемнай хаагаа. Удаань эндэхи бригадын трактор, машинануудыешые хуу совхозой түб руу абаашажа, маниие эсэсэн хооһолоо.

Тийгэжэ һалгаһанай һүүдэ таанад хүтэйнхид Галуута-Нуурай ГРЭС-эй хамһабарини ажахы болобот гээд, Жаргалантын ажахын ноёд маниие мүнөө өөһэдһөө саашань түлхээд байна. Мүн манай шотагайхидые бүри саашань хооһолхо гэнэндэл Хотогор гэжэ газарай 500 гектар таряалангыемнай, Тарбагата - Соорхойн таряанай тоогые таһа шүүржэ абаа.

Иихэдээ бидэ хүтэйнхид газаршыегүй, малшыегүй, машина-техникэшыегүй хэндэ хэрэгтэй зонбиди? Хайшан гээд ГРЭС-эй хамһабарини ажахы болохобиди?

Эдэ бүгэдэ тушаа Сэлэнгын аймагай урданай хүтэлбэрилэгшэд, мүнөөшы өөһэдын хүтэлбэрини захиргаан, хүдөө ажахын управлениин юушые хэлэдэггүй, ямаршы хэмжээ абадаггүйнь гайхалтай.

Иимэ юумэн боложо байха ёһогүйл даа. Засаг түрэ, хуули ёһо гэжэ байха зэргэтэй. Хэр утһаа хойшо эдлэжэ байһан газарыемнай, үдхэжэ һууһан адууһа малыемнай хуу абаад, хооһолоод байхадаа, шотагай зонине хайшан гэхэ гэжэ һанана гэшэб Жаргалантын ажахын ноёд?

Энэ асуудалые һайнаар хаража, шэнжэлжэ, зүбтээшэнь шийдхыт, манда туһалыт гэжэ ехэ гүйха байнабди.

Д.Ч. ЭРДЫНЕЕВ, П.Р. БАТУЕВ, С.Т. ОЧИРОВ гэгшэд
хүтэй нютагай зоной даалгабаряар энэ бэшэг бэшэбэ.

ХООҬОЛООД ХАЯХА ЁҬОГҮЙЛ ДАА

Энэ шотагай зоной нигэжэ гомдохо, туһаламжа эрижэ, Республикын Президентэд хандаха баатай болоһон ушар шалтаганыннь, хоһоһоо эхитэй юм.

Би өөрөө хүтэй шотагай хүн хадаа хаанашые хүдэлжэ байхадаа жэл бүхэндэ тийншэ ябадаг, тэндэхи ажахыннь, зонойнь байдалаар ходо бирихэдог байгаа. Урдань ямар ажахы байгаа, һүүдэнь хайшан гээд хүршэ Тельманэй нэрэмжэтэ колхозтой нэгдүүлэгдэһэниие, энэнь эсэстээ юун боложо һалһанииеһэ һайн мэдэхэб.

Хүтэй гэншэмнай урданһаа тойшо үржэлтэй баян, үржэлтэй һайн шотаг гэжэ мэдэхэ юм. Хойто талаараа Сагаан-Гүбээ, Хотогор, Тарбагата-Соорхой гүбээ үндэр хада, гүбээнүүдээр халхалагдаһан, урдуурнь урдадаг Сэлэнгэ мүнрэнэй эрьбэ зубшаһан шилдэг үргэн, ургаса һайтай сабшалан, бэлшээринн газартай шотаг. Хойгуурхи хада, гүбээнүүдэй үбэр, ташалангуудай таряалангыннь хээдэхэшы муу бэшэ ургаса гүдэг суутай байһан. Мүн тэдэ жара гаран онуудта эндэхи ажахы 1000 үлүүтэй эбэртэ бодо малай, 22 мянган хонинн хүрэгтэй байһан гэжэ тэндэхид зүб бэшэнэ. Тэрэ үедэ, хожомыншые хүтэйн һаалинн фермэ бодото нэрэдээ хүрэмөөр сагаан эдөө һаба һуулгаар яһалад салидуудад гэжэ дуудлагша һэн. Хониншодойнь үбэлжөөн, үлһангууд хорн һайса гаран газарта оршодог һаабза. Колхоздонь хүдэлхэ зонинше яһала байгаа. 150 үрхэтэ айл һууһан.

Эдэ бүгэдые юундэ дурданаһин гэхэдэ, хүтэйн колхоз хээдэхэшы бээ даагаад гүдэлхэ аргатай, шадалтайные ажахы байһан гэхэе һананаб. Тэрэнишые сагалһаа, Тельманэй нэрэмжэтэ колхозтой хамтаһанай хэрэг байгаагүй. Зониншые ондоо ажахытай нэгдэхэ дуратайшые бэшэ һааб даа. Тээд тэдэнэй һанамжые тийшэ хараада абангүй, өөһэдөө

мэдээд хамгаруудажрхихадань, яахаб. Байжал үгөө гүбэ.

Тийгэжэ эдэ хоёр ажахы дээрһээ захиралга, зонхилолгоор шийдүүлһининь буруу байгаа гэжэ хожомыннь, Сэлэнгын аймагай олонхи хүтэлбэрилэгшэд мэдэрэгшэ, хэлэгшэниие һэн.

Нүгөө талаараа иигээд хамтараад, хоёр шотагайнгаа ажахые жэгдээр хүржөөжэ шадаа һаань, һайн һааб даа. Үнэндөө, тиймэ юумэн болоогүй. Хэрбээ тэдэ жэлүүдэ Тельманэй нэрэмжэтэ колхозой (һүүдэнь совхозой) түб Жаргаланта тосхондо гэр байрануудай барилга яһала хэгдэдэг, гүүртэ, фермэ, отарануудгыше анхарал һайса хандуулагдадаг һаань, харин таһархайшад хүтэйн отделени бага-багаханар хойшоо гаража, илангаяа ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй ходо нэлгэгдэхэдэ, үйлэдбэрише эрхилээгэ хараа байса муудажэ захалаа.

Тэрэнэйнь хажуугаар ажахын зарим хүтэлбэрилэгшэд ямаршы бодомжо бодолтой байгаа юм, юрэдөө, элдэб шалтагана урдаа баряад, анханайнь газарые, адууһа малые абажа, түбэйнгөө (Жаргалантын) отделенидэ үгэжэ, бага-багаар хүтэйнхидые хооһолжо эхилээ юм. Тушаан болоходо 1994 ондо галтүймэрэй аюулаар тэндэхи фермын малай байра дүржэ, тэрэндэнь шалтад, Тельманэйхид үлһэн үнээдыень туужа, Жаргаланта руу абаад ябаһоо. Хэрбээ зоний тала хараад, эндэхи эхэнэрнүүдые ажалтай байлаха гээ һаа, хүтэй дээрэ үнээдэй шэнэ байра бариха һаабза. Гадна хүтэйдэ Жаргалантынхид орходоо үнээдэй бэлшэхэ газарын һайн ха юм.

Эгээл энээн дээрһээ зоной гуйлтаар Сэлэнгын аймагай захиргаан 1993 ондо хүтэйдэ һаалинн фермэ шэнээр эмхидхэхэ гэжэ шийдээд, хаа хаанһаа 70 гаран үнээд, хунжадые сугауулан байгаа. Тээд хоёршые һара болоогүй байтар хонинше, ямар ноёной

захиралгаар юм, тэдэ малынь баһа Жаргаланта руу тууджа абаанагдаа.

Һүүдэнь дуулахадан, малай эдихэ үбһэ гэжээл, үгы, тэндэ үнээдые байлаха аргатай гэжэ шалтад, тиймэ шийдхэбэри абтаа ха. Тээд хүтэйн сабшалан, бэлшээрн, таряанай газар яашоо юм?

Тэндэ тэжээл бэлдэхэшынь хэн болонгы гэбэ?

Иигэжэ Тельманэй нэрэмжэтэ ажахын хүтэлбэрилэгшэд хүтэйнхидые хооһолоод, һүүдэнь өөһэдэнь холо болгохо зорилготой байгаа ха гэжэ һанаһаар, Ушарын юуб гэхэдэ, уданшыегүй анханай тэндэхи газар байһан Тарбагата-Соорхой гэжэ таряалангые, тэндэхи хээрн стан болон орооһоной амбаар, складтайнь, бага зэргэ таряатайнь Тельманэйхид өөһэдн боложо абаа. Тэрэшэлэн Хотогор гэжэ яһала үржэлтэй һайн 500 гектар таряанайнь газарые хэнтэйшые хэлсэнгүй, хэншээшые һурангүй тэдэнэр баһал таһа шүүржэ абаад байна.

Юрэл жаргалантынхид һая болотор сугтаа хүдэлжэ байһан хүтэйнгөө зонине таряанай газаршыегүй, адууһа малгүй, техникэгүй болгоод, таагад мүнөө манай бэшэг, хайшан гэнэт гээд орхижорхибо гэшэ гү? Хэрбээ хамтынгаа ажахын хубилдагдажа, таряашадай ажахынуудай эблэл болгодоо юм һаань, бүхы газар, адууһа мал, техникэ гэхэ мэтэнь хоёр шотагай зондо зүбөөр хубарилагдаха ёһотой байгаа бэшэ гү? Тийгээдыше хүтэйнхин элинсэг хулинсагайнгаа, эхэ эсэгэнэрэйнгээ эдлэжэ байһан газарһаа, үдхэжэ байһан малһаа яахадаа юундэнышые хүртэнгүй һула халаха болоо юм?

Энэмнай буруул даа. Мүнөө эндэ 100 гаран үрхэтэ айл һууна. Үбгэдэ, хүгшэдэ, үхнбүүд олон. Ажал хэхэ шадалтай зоншые үсөөн бэшэ бин. Һүүдэй хоёр жээдэ зониннь ажалгүй, салин хүлһэгүй һууна. Малай гүүртэ, фермын хаагдашоод, таряан ажалай бригадын үгы болгодоод байхада тэдэ хайһан гэхэб?

Арга хургынгаа халахада Галуута-Нуурай ГРЭС-эй хамһабарини ажахы болгыт гэжэ эндэхид аймагай захиргаанда хандаа һэн.

Тийгэжэ хүтэй ГРЭС-эй хамһабарини ажахы нэрэгтэй болгодоод, 1995 онһоо хойшо Галуута - Нуураһаа зон ержэ, үбһэ сабшаад лэ абаашадаг болонхой. Энэ жээдэ ГРЭС-һээ мөөртэ, 2 трактор үгтэхэһөө бэшэ, ондоо ямаршые туһаламжа хүргэдэггүй. Юуб гэхэдэ, ГРЭС-эй управлени Тохойдо хамһабарини горитой ажахытай ха юм.

Хүтэйн зон бодоор хаягдашоод, үшөө хооһологдошоод байна гэхэдэ алдуугүй. Залуу шадалтай хүнүүдын энэ гүүр-тэрээгүүр ажал бэдэржэ тарашанхай. Зониннь үсөөржэл, тосхониннь муудажал байна.

Эндэхи олон зонтой хөөрэдэхэдэ, засаг турын урда иимэ эрилтэ, гуйлта табина. Нэгэдэхээр, анхан хоёр ажахые хамталһан хэрэгые дахин хаража, зүб шийдхэбэри гаргаха, 1997 он болотор хүтэйн колхоздо байһан бүхы юумые бодото эзэдтэнь бусааха, хоёрдохээр, туса ажахын урдань байһан бүхы газарые бусааха, хуушан хилээдэнь оруулха. Гурбадахар, түрүүнһээ буруу юумэ үүдхэжэ, газар, адууһа мал, техникэ гэхэ мэтэе дур зоргоороо буляаха тооной, хуули бусаар таһа татажа абаһан гэмтэ хүнүүдые элирүүлхэ гэхэ мэтэ асуудалнуудые дары шийдхэхэ шухала гэжэ эндэхид тоолоно.

Зүб тийгэнэл даа. Ямаршы хуулин ёһоор тэдэнэр тиймэ эрилтэ таһа эрхэтэй. Бүхэли шотагай хэдэн зуун хүн хооһолуулоод, хамаг юумэээ абхуулулоод байха ёһогүй. Эдэ зоний аша туһа хараада абтаха, һапаа сэдхэхэлынь зобоожо байһан асуудал зүбөөр шийдхэгдэхэ зэргэтэй.

П. РЕНЧИНОВ,
дайнай болон ажалай ветеран.

ТОДОРХОЙ ЯБУУЛГАНУУДАЙ САГ

Буряад Республикын Правительствын 1996-1998 онуудай ажал ябуулгануудай программа болон Правительствын 1996 онуудай ажал ябуулгануудай түсэбые бэлүүлхэ эрилтэ Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ Л.В. Потапов министрствэнүүд, албан з у р г а н у у д а й хүтэлбэрилэгшэдэй урда табиба.

Тон лэ иимэ зорилгоор Буряад Республикын социальнo-экономическа хүгжэлтын программые бодотоор бэлүүлгын талаар Правительствын бүридэдэхн эмхинүүдэй саг үргэлжын тоосоонууд хэгдэдэг болонхой. Түрүүшүүлэй тоодо Президент Экологиин ба байгааи ашагалгын гүрэнэй комитедэй болон Гэр байрын-коммунальн ажахын комитедэй тоосоонуудые шагнаба.

Л.В. Потапов оршон тойронхи байгааиие сахилгын талаар Правительствын үйлэ ябуулгануудай программые тодорхойлоод, Байгалай асуудалнуудаар түрүүшын ээлжээнэй бүлэг хэмжээнүүдые эгээл дүтын сагта согсолхые дуралдаба. Байгааи сахилгын хүдэлмэри ябуулгын тула бюджетһээ гадуур мүнгэ зөөри бэдэрхэ болон дахэйн уг баялгай частогай эрхэ зэргэ Байгалда тон түргэнөөр олгохо зорилготойгоор ООН-ой, ЮНЕСКО-гэй оршондо бүри эдэбхитэйгээр гараха шухала хэрэгтэй байһан тухай онсологдоо.

Гэр байрын-коммунальн ажахын комитет элшэ хүсэ алмадаг системэнүүдые нэбтэрүүлхэ болон бюджетэй нөөсөнүүдые химгадаан гамнаха ябадалнуудые гол шухала зорилгонуудай нэгэн гэжэ тоолоно. Энээнэй хажуугаар гэр-байрын-коммунальн ажахые хубилган шэнэдхэжэ, энэ һалбарыда гүрэнэй бэшэ п р е д п р и я т и н у у д а й байгуулалта зохёон тогтоохо хэрэгтэй гэжэ Президент онсолон заагаа.

Правительствын гэшүүдэй, министрствэнүүд, албан з у р г а н у у д а й хүтэлбэрилэгшэдэй тоосоонуудые шагнаха ябадал болбол Буряад Республикын Правительствын ажал ябуулагдаа баримталдаг эмхидхэлэй-хүтэлбэрилгын иимэ гол документүүдые - Россин Федерациин болон Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай хоорондо эрхэ түлөөлэгшэнүүд ба эрхэ мэдэлэй зүйлнүүдые хизаарлаха тухай Хэлсээе, Буряад Республикын Социальнo-экономическа хүгжэлтын федеральнa программые, Буряад Республикын Правительствын Ажал ябуулгануудай программа болон түсэбүүдые бэлүүлхэ ябадалые тодорхойлон, саг соонь Уридалхан багсаамжалһанай ашаар эсэсэй эсэстэ республикадахи социальнo-экономическа байдалые эрдэ хубилгаха арга олгохо ёһотой.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэблэлэй албан.

Салмаха тэнгэрийн хяя

Самбу Норжимяев

(Романай 2-доху номһоо)

(Үргэлжлэл. Эхинийн шөлийн 2-25-най, сентябриин 10-11-ий дугаарнуудта).

Удаадахи үдэрийн эртэ үглөөгүүр шэнэ хаанай гэр бүлынхид, санаартан ордон шадарай хүмэ соо сугларжа, ехэ мүргэлэхилээ хэн. Немец яһанай хан үхин Алисые протестан үзэлэй мүргэлхөөнь гаргажа, үнэн адарта шажанда оруулаха ёһо гуримай хурал хэгдэхэ ёһотой байгаа. Бэлэдхэл хайтай байһан Алиса хураһан асуудалдан тордһогүй тон хайнаар харюусан, хэрэгтэй ушшалгынь сээжээр уншажа, бултанай хүхиюун магтаал доро бурха зүүжэ абаба. Нүмөө ордонгоо бусажа ерээд, шэнэ хаан II Николай тон түрүүшынгээ Зарлиг ехэ яаралтайгаар бэшэжэ, мотеран шажанай Гессен Дармштадтын хан үхин Алисые ородой шэнэ шажан мүргэлдэ оруулаад, ехэ хан үхинэй нэрэ зэргэ олгожо, баһа Александра Фёдоровна гэһэн шэнэ нэрэтэй болгоһон юм. Иигэжэ эндэ хаяхан Россияда ерөнхонемец Гессен-Дармштадт газарай үгытэй герцогтэй басаган Алиса нэрэ хэлгэжэ, бурха зүүжэ Ород гүрэнэй хан шэрээдэ ханагагүй түргэн дүтэдшөөд байһанаа гэнтэ мэдэрээд, үхэһэн хаанай бэсын хажуудэ үйдаха, үгшүүдаха - яаньшье, хүхихэ баярлахаяаньшье ойлгожо ядашоод байна бшуу. Мүноо Николай Александр хоёртой урда гансал гэрлэхэ хэрэг үлөөд байна. Анханайхаараа бэсын ахиды байһаар хаа, Николайг гэрлэхэ саг жэл үнгэрөөд хүрэхэ ёһотой байгаа. Гэбшье, одоо эзэн хаан болоһон Николай энэ болзороо хүлээжэ аргагүй, түрээ түргэдхэхэ гэжэ шийдээд, хатан эхэ Мария Фёдоровнаатай хоорэдэжэ, үгдөө оруулахада, шийслэл хотодоо ошонгүйгоор Крымдэ байхадаа, түрээ Ливадин ордон соо сүлөөд хэхэ гэжэ бодоо хэн. Теэд, эдэ хоёрһоо үнөө ондоо эрхэ ехэтэй, үгээ дуулгахабди гэжэ ханаха хүнүүд бэйн байгаа. Эдэнэр III Александр хаанай дүрбэн түрэнхэ дүүнэр, Николайг абганар юм. Тэдэнэй эгээлахэн ехэ тайжа Владимир, ангуушан, гоёор эдээлхэ дуратай хүн, лейб-гвардинн жанжан, Урлалгын академиин президент юм. Удаадахын ехэ тайжа Алексей, хоёр метр үндэр, үргэн сээжэтэй, багжатар томо бээтэй, сөбөр урлалгын шарайтай, тэрэнэй үгдэ тээсэхэ эхэнэр одоогүй юм гэжэ суурхуулан, Россин бүхы уһан сэрэгтэй флодой генерал-адмирал, мүноо болотор дүшэн дүрбэ наһа хүртэрөө һамга абаадүй хүн. Гурбадахын, ехэ тайжа Сергей, Алисын түрэнхэ эгшэ Елизавета Фёдоровна һамгатай, хэрзэгы донхон зантай, Москвадахи генерал-губернатор юм. Эдэ гурбан аха дүүнэр Николайг эсгэ, ехэ аха Александр хаанһа айдгай байжа, үгһоонь орто хазагайдаггүй хэн. Гэбшье Николай үгдэхэдоо, хара баһаһа хойшо эдэ гурбан абганарһаа түбэгшөөжэ хураһан байгаа. Гансал баһа абгань болохо ехэ тайжа Павелһаа оройдоол найма дүү аад, Николай ехэ айдатгүй хэн ха.

Эдэ дүрбэн абганарын, илангаяа гурбан ехэнүүдын, үгсэжэ, Николайе мүноонһоо гартаабаад, үгсэдуулгадаг байе гэлсэһэн юм. Николайг Аннади

ордондоо байгаад, гэрлэхэ тухайн дууламсаараа, гурбан абганар хамта сугларан, тэрэнэй кабинет руу ержэ оробод. - Ши эндэ, Крымдэ гэрлэхэ ханаа гүш? - гэжэ яла сала болоһон уһан сэрэгтэй хубсаһатай генерал-адмирал ехэ тайжа Алексей гэртэ оромсоороо бултанһаа түрүүн асуугаад, балташуу манган хүндэ шударгаяа стол дээрэ хус байса табихадань, шэрээтэй хамта шала дорбиходол гэжэ хэн. - Тиигэжэ эндүүрэлтэгүй, хүндэтэ манай дүүхэй, эсэгынгээ наһа бараад байхада, бидэ шиний хойноһоо харалсаха, оролдохо, хамһалсахашье баатайбди. Харин ши манай үгэ дуулаха уялгатайгаа бү марта! Мүноо эзэн хаан болоһон хойноо шиний гэрлэлгэ, түрэ найр бүтээхэ ябуулага ганса шиний хэрэг бэшэ, энэшин бүгэдэ манай, бүхы Росси гүрэнэй хэрэг болоод байна. Тимэһээ ши энэ ехэ гүрэнэйнгөө захида, дүни байл газар. Ливадин ордон соо гэрлэхэ ёһогүйш. Эсэгээ хүдөөлүүлэн хойноо Петербург дээрэ түрешини эмхидхэхэбди. Энэ гурим буруушааха эрхэ хэншье шамда үгоогүй.

Алексей абган бүүдүн хонгөө хоолойгоор хэлэһэн үгснүүдын тэнгэрийн дуугарһаншуу шангаар нэрээ хэн.

Николай абганарынгаа үгэ дуулахаһа бэшэ эгээ мүноо үгэ ямаршье ондоо аргын олдохобо болбод байһыень нууридаа нууһаар нуужа ойлгобо бшуу. Тиигэжэ Николайг нэдэһэн түрэ хойшо луулагдажа, III Александртай хуурсагтай бэснэ орин дуун дахалсалдаһан түрэлхидтэйнь суг Севастопольһоо хойто зүг шэлэн, Санкт-Петербург хото орохоор поездеор шэрэгдэжэ гараба ха.

Крым, Украинн тала дайдаар поездын ябаха үедэнь тэндэхи шотагуудай таряашан зон олоороо сугларан угтадаг, эзэн хаанайнгаа бэснэ уйдхартайгаар үдэшжэ үнгэрэгдэжэ байгаа. Мүн Харьков, Курск, Тула хотонуудай зон баһал олоороо сугларанхай, ушналга бүтээжэ ябуулдаг байба. Мүн урдын шийслэл Москва дээрэ поездын бүхэли хоног үнжэхэдэнь, хотынхид хүйтэн үдэрэй саһатай бороо соо тээсбэритэйгээр зогсожо, ехэ уншалга бүтээлгэндэ ото байлсабад.

Харин поездын Санкт-Петербург хүрэхэдэнь, вокзал дээрэ уйдхарай тэмдэг болохо хара бүүдоор бүрхөөгдэһэн шэрдэмэл гоё хурмаантай тарагас тэргэтэй ноёд, һайд олоор сугларанхай, абяа дуугүй угтажа, хаашуулые хүдөөлүүлдэг Петропавловск бэхилэлтын хүмэ хүртээр үдэһэн ошолдобо. Нүгшэһэн хаанай бэсын харгыдаа ябахадань, сэрэгтэй хэнгэрэгшэдэй төбжогонотор хэнгэрэгээ дохиурдажадань, хүнэй толгойн яһа тоншуулай тоншожо байһандаа аягүй гасалантайгаар соностон дуудана. Энэ утаар нунажа һубарилдаһан олон тэргэтэй зоной дунда хаанай түрэлхидэй хойно оролсон дахаһан шидэ ехэ хан үхин Александр Фёдоровна гоё тэргэ соо гансаараа нууһан, хара халхабшаар толгойгоо орёһон ябана. Сугларан зон ерээдүй хатанаа хараха бодолтой ехэ оролдолго гаргана, гэбшье, эндэ тэндэ дайралдаһан зүнтэг

хүгшэд: "Хатамнай үхэһэн хүнэй хуурсагай хойноһоо дахасадан ерээбл. оо, һайн юмэн болохогүй даа!" - гэдэн мууе зүгнэжэ, бэеэ хэрээһэлхээр үлэнэ ха.

Николайг ехээр хүлээжэ ядаһан түрэн Александр хаанай хүдөөлүүлэгдэһэнэй һүүлээр долоо хоноһон хойно хэгдэ хэн. Ноябрьрин 26-да үбгэнөө мордохуулаад үлэһэн хатан эхэ Мария Фёдоровнагай түрэнхэ үдэр дайралдажа, хуулин ёһоор гашуудалай үдэрнүүдые таһалдуулахада болохо гурим байгаад, хатан эжы гоёлойнгоо сүм сагаан хубсаһа үмдэжэ, бэритээ хамта үбэлэй ордон ерээ юм. Ордон соохи суута алтан гэрлэй урда бэриез зогсоожо, хаан изагуурта олон хамһабариша эхэнэрнүүдэй туһаар алта мүнгэн шэмэгтэй, үнэтэ ангай арһаар оёгдоһон ута үнжжар хүндэ хубсаһыень хуушанай заншал дагажа үмдэхүүлбэ.

Хатан эхэ бадмаа раага, хүхэ номин, субадмэтын үнэтэ эрдэни шулуун гоёлтоһоо туяа сасаран яларжа байгаа гэрлэлэй титим малгай оорынгоо толгойһоо абажа, бэридээ үмдэхүүлэ хэн. Тиигэжэ гусар сэрэгтэй хубсаһаар гоёһон Николайг хүлээжэ байгаа ордон соохи хүмэдэ ерээбд ха. Тэндэ Николай Александр хоёр нэгэ нэгэ шубуун дэн носсожо, гартаа баринхайнууд метрополидто оножо доро дохин мүргэбд. Гэрлэлгын удаанай бэшэ ёһололой үнгэрэмсоор тэрэ дары һүр жабхаланта эзэн хаан II Николай, тэрэнэй хатан Александра Фёдоровна хоёр шажанай гурим заабаряар бодото дээрээ үбгэ һамган болоо бэлэй. Тэрэ үдэртоо хаанай түрэ найр дээрэ сэнгээн, хүхээн, гэрлэгшэдые амаршаан таһалгаряагүй үни удаан үргэлжлөө хэн ааб даа.

Алиса Николайг һамган болохынгоо урда тээ энэмни хаанахи шотагай, хэнэй хүбүүн, ямар зэргэгтэй хүн бэ, хожомоо хэн болохо, яхааб гэжэ тухайлдаг, мэдэдэгшье байгаа һаа, тэрэниинь нэгэшье урдаа барижа ябаагүй, шалтаг болгон һанадагыньгүй хэн. Тэрэнэй сэдхэхэлые Николайда зориулан гансал инаг дуранай барагдашагүй гүнзэгы хүсэл сүм эзэлэхэй юм. Хэрбээ Алиса дээгүүр ханаатай, эд зөөридэ хэрэгтэй, засаг түрэдэ дуратай һаа, ерээдүй сагта Англиин король болохо хан тайжа Эдуардын хэһэн дурадхалһаа арсахагүй байгаа бшуу.

Гэрлэмсээрээ Александр Фёдоровна үбгэнэйнгөө бэшгэй дэбтэртэ: "Одоол бидэ бүхы наһаараа сугтаа ябаха болобди, энэ наһанайнгаа дүүрэхэдэнь, дээдэ түбидэ уулзажа, дахин хэтэ мүнхэдөө хамта нуухабди. Шинниб, шинниб!" - гэжэ хээсэб даа хожомоо нэгэ үдэр бүхы гэр бүлөөрөө суг хосорхоёо мэдэһэндэл бэшэ хэн...

- Ши хоморой холимог англи-немец эхэнэрые оложа һамга хээд, ханаагаа амараа бээш, мүноо хүндэтэ ахын мүнхэ нойроор амарһанһаа хойшо арбан хоёр шаналаалай һарын үнэрхэдэ, хуулин ёһоор хаан шэрээгээ эзэлэн нууха болоһон. Теэд, тэгшэ жэлэй үнгэрэмсоор үбэлэй хүйтэн түлэг дундаа байха, тинмэһээ тэрэ ёһолол хүсэд дулаан болоһон хойно бөөдүүлэхэбди, урданай шийслэл

Москва дээрэ, бидэнэр, абганаршнн, тиигэжэ шийдээбди. Тэрэ сагай дүтлэхэдэ ёһото болзорыень хэлсэжэ гаргаад, шамда үшөө дахин дуулгахабди, хүлээжэ бу яда, гэрлэхышнн, хойшолоуһна, хорино бэшбди, - гэжэ өөрөө баһа Мекленбургын немец яһанай һамгатай аад, тэрэнэйнгээ үгэдэ орожо, Николайг хатандань ехэ дурагүтэһэн абгань хаанай лейб-гвардинн жанжан, инфантеринн сэлэгэр сэмсэгэр генерал ехэ тайжа Владимир, урдаһаан арсажа болохогүйень тон элээр ойлгуулан, бардам баһангаар хэлээ хэн. Николай шүдөө зуужа, амаа хам барин, юушье харюусабагүй.

Хожом абганарын III Александр хаан ахаяа хүдөөлүүлэһэнэйнгөө һүүлдэ түхээрэн жэл болоһон хойно шүшөө тэгшэ хахад жэл үнгэргүүлэн, нээрээшье, дулаанай эрхэ сагта хан шэрээ дараха баяр ёһололой болзор 1896 оной майн 26-да тааралдуулан гаргалан юм. Теэд, эзэн хаан боложо, тангаригаа үлэһэн, дуратай басагата һамга абажа, түрэ хэһэн, гүрэнөө хүтэлхэ дүй дүршээгүй байһандаа ажалдаа шунгажа ороһон Николай энэ үдэрые нэгэшье яаража хүлээдэггүй байгаа. Харин, хоёргэрүү, энэ болзор дуулгахадын, муу юмэ зүндөө орууландал, юундэбдаа зосоонь барагад гээ бэлэй.

Хан шэрээ эзлэхэ ёһолол бага хэрэг бэшэ, харин ехэ түхээрэлгэ, бэлэдхэлтэй, гарза гарша ехэтэй, парин шанга эмхидхэлтэй, улас түрын удха шанартай, гүрэнэй зүгһөө эрхилхэ шухала ябуулга хэн. Тиигэбшье шэнэ хаанай урда үдэр бүхэндэ асаргадан табигдажа байгаа дансанууд, мүн үнгэрһэн сагай эсэгыншье үеын гү, али үзэхэ шэнжэхэ хэрэгтэй бүри урдыншье бэшгэ тамганууд дүүрэн, гар табиха, баталха, зарлиг, захиралта бэшэхэ, захяа заабари үгэхэ болоод хүн зоной элдэб янзын оло мяншын эриэтэ гуйлтын буруу зүбнын сэгнэхэ, шийдэхэ, нэрэ зэргэ олгуулаха, орден, медальда хүртөөхэ, зүүлгэхэ, энээндэ тэрэнэдэ зориулан эльгээхэ обоо хүбөө саарһанһаа элбэг юмэн үгы, тэрэнһээ таһаржа толгойгоо үндэлһэн, ойр зуурашье һаань амарха нуухын аргагүй байба. Эзэн хаанда сүлөө саг олдохоо болёо хэн. Теэд, II Николай захадань хүржэ барагдашагүй энэ ажалдаа яабашье шуналтайгаар шунахайран орожо эхилээд байна бшуу. Тэрэнэй хажуугаар үшөө хариин айлшадые угтаха, элдэбын гүрэнэй элшэн сайднартай уулзаха, яаралтай, яаралгүй олон хэрэг дипломат аргаар хоорэдэжэ шийдэхэ гэжэ мэтэ ажалнууд ходо гаража байха. Үдэр бүрийн эдэ бүхы ажалнууд тэрэниие тон ехээр һамааруулааг, хээсэ, хэдэдыше шэрээ дараха ёһололой үнгэргэгдэхэ саг тухай хаанай толгойдо хадуудан торожо ородоггүй хэн.

Нэгэтэ II Николайг эсэгһэһэн хойшо үлэһэн саарһануудта һонирхон, баһал шунгаһоод үзэжэ һуутарин, гэнтэ нэгэпэр дансануудай забарта ехэ гамтайгаар нугалан эбхэжэ хадгалһан хэдэн хууданан бэшгэ нодэндэнь дайралдашаба. Тэрэ бэшгэй гаршагынь: "Зүүн Азида Ород

гүрэнэй ябуулаха политика түрэн III Александрта зориулаха Бадмаевай бэшгэ" гэжэ бэшэ хэн. Тэрэ бэшгэй эхиндэ эзэн хаан III Александргай өөрынь гараар: "Эдэ бүгэдэ шаһан айхабтар һонин, юрэ буһа бодол, теэд тэрэнэй амжалта бүтэхын арга боломж эгээд эгитгэхэн бэрхэтэй" - гэжэ ондой февральин 22-д моторложорхион үгэдэ аржына. "Бадмаев? Харал минини абаар хэрээһэлхэ эхэ хэжэ бурха зүүһэн үнөөхиттэ аргаһан Пётр Бадмаев... Николай Александрович. Эсэгэ бурханда мордохынгоо урдаа хүн тухай нэгэтэ Сергей Юльевич Виттэтэй хоорэдэжэ байгаа бэлэй", - гэжэ сэдхэжэ Николай эсэгынгээ амины юмэ толгой соогоо ухалһаа эхилнэ.

- "Виттэ энэ бэшгэ түрэн эсэгэдэмни элидхэжэ дүүрэн байхадань, би бүхэли һунини Матильдатай сэнгэжэ хоньон аад, эсэгынгээ хэлээ бозорһоо үлэжэ ерээд зэмэлүүлэ һэмнэйб. Хитан Түбэд, Монгол гэхэ мэтэ Азия гүрэнүүд тухай ярилдажа байга гэһэн хэн бээ, һанахадамни Тэрэ үеын залуухан балерина агаараар хийдэжэ ябаһан шубуунай үдэн мэтэ хүнхэ яһагүй гэхээр уян нугархай, үхүзүүтэй, сомор жаахан бээтэй дуря буляама сээрэжэ шарайтай Матильда Кшесинская тухай сэдхэн гэхэдэ, мүн һая гүрэн түрын албан хэрэг тухай һонирхожо байга бодолын тэрэнэй толгой сооһо уурхайһаа дээшэ шууһаа нийдэһэн жэргэмэлшүү агамь зуура дэгдэшоо бэлэй. Николайг зүрхэн намдууханаар долмо сохилоод, бүлээхэн шунахаань бэсэйнгээ халуу бусалтар худаһааа зубшан таража, сээжэ соонь аятайхан бодолуудань һануулан түрүүнэ.

Николай асар 22 наһатай һургуулингаа хэшээлүүдэнь түгсэхэжэ, сүлөө ороходоо эхэ эсэгынгээ, багшанарайнгаа нягт харууһан дороһоо одоо сүлөө мултаржа гараа хэн. Тэрэ нийслэл 168 сантиметр хүртээр уржа, хоёр метр шахуу үндэр томо бээтэй, хатуу шэрүү абарнтай эсэгээ һажалаагай байшоо. Гэбшье, эхэ һажаяа сээр шарайтай, наһай илдам зөөлхэн зантай, залуу сабагад бэрээдэй сэдхэл зүрхэ хүлгүүлэн, инаг дурнын татажа шадалтай, эрдэм бэлгээр түгэдээр, хэдэн хари хээл мэдэжэ морин сэрэгтэй һургуули тэ һайн шудалһан, мэргээр буудадаг, бэрхээр хатар тэсдэг залуу офицер болоод яба Тэрэ гэхээр бүхэли эсэгээ эсэтэрээ сэнгэдэг болоһон Николай үдын урдаһаа арбан шамай унтаринаа хоёрхожо үдэрэй тэнхитээ абан ажал руутаа зоридог хэн. Эгээл энэ үгэдэ 1990 оной хабар Николай эзэн хаанай баледей балерина болоһон Матильда Кшесинскаягай түрүүшынгээ уулзаһан юм. Тэрэ хабар Матильда баледей һургуули дээдэ сэнгилтгэтэйгээр дүүргэһэн гараа хэн. Дүүргэлтын сайлаа дээрэ эхэ эсэгэтээ урлалгын ерөнхон хан тайжа Николай арбан долоо наһатай залуу балеринагай зэргэлжэ үүсэжэ байгаа. Удаань энэ үдэшэ сүлууһан хүршэтээ танилсаһан тухайгаа Матильда өөрынь тэмдэглэлэй дэбтэр соо: "Бидэ хоёрой сээжэ зүрхэндэ бээһээ халашагүйгөө дүтэлэлсэхэ хүсэл түрөө бэлэй" гэжэ баяртайгаар бэшэһэн хэн. Тэрэ саһаа хойшо Англи ордондой шулуун балерина дээрэһээ гудамжын зонин хаража, Николайг дүү Кшесинская басагантаяа зогсогдоо мэдэхэдэ, хан тайжын нодондэ ото дайралдаха хүсэлэнтэй залуу балерина тэрэ ордон хажуугаар үдэр бүри сүлөөтэй сагаа үнгэргэжэ яба болоо хэн.

(Үргэлжэлэлын гол гарха).

МАНАЙ ГАРТА - ЕРЭЭДҮЙ

("Намар-96" гэнэн залуушуулай хуралдаанһаа тэмдэглэлнүүд)

Сентябриин 4-гэ "Намар-96" гэнэн залуушуулай хуралдаан эхилбэ гээд мэдрэсэ нэмдү. Ямар асуудалнуудта зориулагдана, хэнэй хабаагдана, хэндэ хэрэгтэй хэмжээ ябуулга болоо гэжэ хөөрэхэ хүсэлтэйб. Залуушуулда гоо ашарал хандуулагдаха ёһотой. Юунгэб гэхэдэ, бидэ, муноо үеын залуу хүрэг, ерээдүйн ажабайдалай хамар шудала асуудалнуудые шиигхэхэ зөн гэжэбди.

Нэгэдэхи үдэрын

Үглөөнэй 10 сагһаа Бабушкинай үйлсэдэ оршодог Хүүгэдэй болон залуушуулай зөбхөхы ажалай ордон соо (Пионернүүдэй ордон) "Намар-96-да" хабаадагшад бүридхэлдэ абтажа эхилээ. Үдэрын табан сагта Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй академическэ буряад драмын театр соо хуралдаа нээлгын баяр ёһололой суглаан болоо. Тус суглаандаа республикын правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Лидия Нимаева**, залуушуулай хэрэгүүдэй талаар Буряад республикын гүрэнэй хорооной түрүүлэгшын орлогшо **Баяр Цыдыпов**, хуралдаанай хүндэтэ айлшан, НГУ-гай профессор **Владимир Фофонов** гэгшэд хабаадалсажа, үгэ хэлэһэн байна. "Намар-96-най" эмхидхэлэй хорооной президент, "ОРКРИСТ" гэнэн оюутадай эхлээй толгойлогшо **Андрей Бородин** сугларгашадые туралдаанай айлшадтай танилсуулаа. Кемерово хотын гүрэнэй университедэй оюутадай советэй, Шэтэ, Омск, Новосибирск, Самара хотонуудай, мүн манай Улаан-Удэйн залуушуулай ниитын эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд өөһэдүнгөө ажал хүдэлмэри тухай богонөөр мэдээсэһэн байха юм.

Нёдондо жэл НГУ-гай Буряадай таһагай оюутадай эдэхи үүсхэлээр үнгэргэгдэһэн "Намар-95" гэнэн хуралдаанда танисал манай хотын залуушуул боюурад хабаадаа бэлэй. Харин муноо иимэ олон хотонуудай түлөөлэгшэдэй хабаадалгатайгаар үнгэржэ байһан хуралдаанда манай оюутад ехэ үсөөнөөр хабаадаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Эмхидхэлэй хорооной зэмэ юм гү, али

юрэдөөл залуушуулай эдэбхишүүһөө юм гү, бү мэдэе.

Буряад драмын театр соо дүүрэн сугларһан залуушуулые харахаб гэжэ найдаад ерэнэн Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л. Нимаева 40-50 хүнэй хуухые хараад (үшөө суглаанинь 4 сагта бэшэ, аяар 5-да эхилһэн юм гүб даа) голхорһоноо байлай ехэ нюухаяашые оролдоогүй. Үгэ хэлэхэдэ, тэрэ:

- Нёдондо жэлэйхидэ орходоо олон хүн сугларха гэжэ ханан гэнээ, бүри үсөөн хүн байна гэжэ гү даа, - гээ һэн.

- Энэ хуралдаанда арбан табан гаран оюутадай, залуушуулай нэгэдэлнүүд хабаадана. Тэдэ өөһэдөө гүрэнэй эмхи зургаануудай хабаадалгагүйгоор хүдэлдэг байна. Тэрэниень Правительство ехэтэ дэмжэнэ. Залуушуулай эдэбхины найшаахар байна. Манай республикын Правительство тус хуралдаа үнгэргэлдэ 15 миллион түхэриг һомолһон юм.

Сибириин олон хотонуудһаа айлшад буугаа. Манай Буряад ороной залуушуулай үүсхэл сэгнэжэ, хуралдаанда хабаадахаяа ергэшдэг халуун баяр хүргэхэ байнаб. Залуушуулда хабаагай хамаг асуудалнуудад гүнзэгы удхатай хөөрэлдөөн болохо гэжэ найдагдана. Шэнэ, һонирхолтой айдархалнуудые хүлээнбди. Айлшаднай өөһэдүнгөө дүй дүршлөөр хубаалдажа, зүйтэй юумэ хөөрэхэ бээ.

Залуушуулай талаһаа ороһон тухатай дуралдалнуудые шагнаха, хэлсэхээр бэлэмди, - гэжэ Лидия Чимитовна мэдүүлээ.

"Сибирь болон Алас Дурна зүгэй тогтууртай хүгжэлтэ" гэнэн һонирхолтой элидхэл НГУ-гай профессор Владимир Павлович Фофонов хээ.

Тэрэ һонирхомуор тоо, баримтануудые дурдаа.

Жэһнээхэдэ, манай гүрэн Чечен Республикын хүгжэлтэдэ 12 триллион түхэриг һомолһон юм ха. Тусхай комиссиин шалгалта үнгэргэхэдэ, 2(!) триллион түхэригын хэрэгтэй тээшээ ошоһон байна гээд элирээ. 10 триллионийн түлөө харюусалгата эмхи зургаанууд тоосожо шадаагүй гэжэ профессор онсолно.

- Ерээдүйдэ Сибирийн США-гай гү, али Хитадай мэдэлдэ орожо магадгүй, - гээд Фофонов мэдүүлбэ.

Тэдэнэй мэдэлдэ орошохогүйн тула тогтууртай хүгжэлтын хараа бодол (концепция устойчивого развития региона Сибири и Дальнего Востока) баталан абаад, тэрэнэ баримталан хүдэлхэ болонобди. Энэмнай бултанда хабаатай асуудал: залуушуулда, юундэб гэхэдэ, тэдээнһээ манай ерээдүй дулдыдаха, ахашуудашые, юундэб гэхэдэ, ерээдүйнгөө түлөө тэдэшые харюусалгатай зон гэшээ.

Би өөрөө дулаахан таһалгадаа хуугаад, юундэшые ханаагаа зобонгүй, эрдэмэй хүдэлмэринүүдые бэшэжэ хууха аргатайб. Теэд хуугданагүй. Ерээдүйнгөө түлөө айдаһамни хүрэнэ, ямаршыеб даа тухатай зүбшөөл залуушуулда хэлэжэ үгэхэ, дүйдүршлөөрөө тэдэнтэй хубаалдаха гэжэ ябаһан хүм, - гэбэ профессор Фофонов.

... Суглаанай һүүлдэ, 7 сагта, уран найханай коллективүүдэй фестиваль эхилээ. Гүрэнэй "Байгал" ансамблиинхид суута "Байгалай сэсэг" гэнэн хатарая харуулаа, "Буряадай Абарга бүхэ Илья Гармаевай магтаал" хоолойгоо шахандуулаа. "Уянга-96" конкурсын дипломант "Улаалзай" ансамбль, "Булжамуур", "Забав" бүлгэмүүд, Шэтын багшанарай дээдэ хургуулин "Одоты виллет" гэнэн СТЭМ, Буряад республикын габьяата артистнууд Эржена, Саян Жамбаловтан бэлиг шадабаряа харуулаа. Теэд энэ концертдэ эмхидхэлэйн талаар баһал "муу" гэнэн сэгнэлтэ табиһаар байба. Фонограммануудад бэдэрэлэн, муугаар хүдэлдэг

аппаратура г.м. концертые нүгөө талаһаань "шэмэглээ".

Хоёрдохи үдэрын

Эмхидхэлэй талаар дутуу дунданууд баһал олон байгаа. Үглөөнэй 10 сагта 6 секцинүүдээр хүдэлхэ түсэбөө эбдэжэ, эмхидхэлэй хороон хуралдаанай пленарна зүблөө үнгэргэхэ баатай болобо.

Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар республикын гүрэнэй хорооной түрүүлэгшын орлогшо **Баяр Цыдыпов**, Эрдэм. нуралсалай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшэлүүлгын Буряадай институтай (БИПКРО) дэргэдэхи залуушуулда туһа хүргэхэ талаар психологическа түбэй эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ **Татьяна Цыгеева**, Буряад арадай Конгрессэй түлөөлэгшэ **Владимир Андыков**, Буряадай рок-хүдэлмэри хүгэлзэрилэгшэ, "рок-министр" **Владимир Батурин**, ТЭМ-эй ЦК-гай секретарь, Москваһаа ерэнэн **Вера Скоробогатова**, Буряад Республикын Эрдэм нуралсалай министрэй орлогшо **Алексей Бадлуев** гэгшэд болон бусад үгэ хэлээ.

Зургаан секцинүүдтэ хубаржа хүдэлхэ аргатай гүбди, али угы гү гэжэ пленарна зүблөөн дээрэ хэлсэгдэбэ.

Хуралдаанда хабаадагшад үсөөн, секцинүүдтэ элидхэл хэхэ зон хэээ, хараа элидхэхээ мэдэнэгүй, юундэб, ехэ муу эмхидхэлтэй хэмжээ ябуулга боложо байна, - гээд олонхи сугларгаһад дурагүйдэбэ. Эмхидхэлэй хорооной президент **Андрей Бородин** нилээн хатуу үгэнүүд хэлэгдээ. Тиигээд лэ, арай ёохон секцинүүдээр хүдэлхэгүй, 4 сагта Л. Ч. Нимаеватай уулзалга үнгэргөөд тарая гэлсэбэ.

Үндэһэтэнэй номой сангай конференц-зал соо үдэрын 4-дэ хуралдаанда хабаадагшад Л. Ч. Нимаеватай уулзаа, һонирхолтой хөөрэлдөөн болоо.

Үглөөдэрын

6 секцин орондо 2 секци хүдэлбэ: оюутадай асуудалнуудта ба политикада залуушуулай хабаадалгада

зориулагдаһан, түсэбөөр хараалагдаһан Г.Н. Б. Дандарон, П. А. Шаблин, И. К. Дамбуева, С. В. Калмыков, Р. И. Пшеничникова, А. И. Бадлуев, А. Д. Карнышев, В. В. Мантатов, С. В. Тертерский, Сара Лин-Линдеман гэгшэдэй хэхэ элидхэлнүүд хэгдээгүй.

Гэхэтэй хамта, ерэнэн айлшад өөһэдүнгөө ажал хэрэгүүд тухай һонирхолтойгоор хөөрөжэ үгөө. Эдэ хэд бэ гэбэл, КемГУ-гай оюутадай совет, Самара хотын түлөөлэгшэ **Алексей Ненашев**, "АIESEC" гэнэн уласхоорондын эмхиин түлөөлэгшэ **Иван Гараев** (Новосибирск), РСМ-эй ЦК-гай секретарь **Вера Скоробогатова** гэгшэд болоно. Тиихэдэ манай Улаан-Удын "ОРКРИСТ" эблэ, "Ойкос" гэнэн залуушуулай мэдээсэлэй түб тухай хөөрөгдөө. Тэрэл үдэр рок-концерт харуулагдаа.

... Һүүлшынгээ үдэр сентябриин 7-до, хуралдаанай дүнгүүд согсологдожо, тэрэндэ хабаадагшад пресс-конференци үнгэргэһэн байна. Энээгээр хуралдаан хүдэлмэрээ дүүргээ.

Хуралдаанай боложо байха үедэ үдэр бүри "Европо" гэнэн радиогой дискотекэнүүд филармони соо үнгэргэгдөө. Энэнь лэ хотын залуушуулай һонирхол гансата татаа хэбэртэй - үдэр бүри Москваһаа диск-жокей ерэжэ байдаггүй ха юм.

... Хуралдаанай үнгэрһэн хойно юундэбшээбдаа, ханаамни амаршаха шэнги болоо. Али үдэртөөл ошоод, эмхидхэлтнай муу гэжэ хэлэхыень дуулаһаа болохоодоо тиибэ гү?

Хуралдаанууд, суглаанууд, семинарнууд... Тэндэ сугларгаһад гоё-гоё сэсэн үгэнүүдые хэлсэдэг. Теэд хэрэг дээрэ бэлүүлэгдэһэн юумэнинь олонхи ушарта харагдадаггүй. Залуушуулай хуралдаан баһал тиимэ байба гү? Хара залууһаа гоёор хөөрэлдөөд, юумэ хэнгүй байһан зон томо болохоодоо, ямар хүнүүд болохоибди?

Баяр БАЛДАНОВ, "Намар-96" гэнэн залуушуулай хуралдаанай делегат, БГУ-гай 5-дахи курсын оюутан.

Хилээмэ, дабһыемнай хүртэжэ хайрлыт!

Ц.ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ТУХАТАЙ ЗУБШЭЛ

• Шаазан заахан дүрсээ унагаажархёоб. Бутархадаа, тэрэмни хоёр болошоо. Тэрэнээ яагаад няхабиб?

- Томо бэшэ шаазан эдэлнүүдые няхадаа, уһанда норгонгүй, 25 хуби гилсэһээ, 5 хуби зуурагдаһан избёосхоһоо, 10-20 хуби үндэгэнэй сагаанһаа бүридхэжэ бэлдэһэн паста хэрэглэхэ хэрэгтэй. Иимэ сабуун түргэнөөр хатуу болошодог. Ушар тиимэһээ хэрэглэхынгээ урда тээн тэрэнээ бэлдэхэ ёһотой.

• Дэгэлдээ ойлгомторгүйгөөр наран сэсэгэй тоһо адхажархибаб. Тэрэ толбоёо мүнөө яагаадшые арилгажа ядабаб.

- Иимэ онол арга хэрэглээд үзэгтэ. Тохотой толбоёо түрүүн олеиновэ кислотагаар гү, али 1 грамм мылын, 10 грамм бензинһээ бүридэһэн шэнгэн кашаар дэбтгэхэ ёһотой. Толбынгоо хайсахан дэбтгэһэн хойно бензинээр угааха, үгышые наа, бэхэ һородог саарһа хэдэ дахин эбхээд, халуун элюурээр элюурдэхэт.

• Хубаар хэгдэһэн зүүдхэни ялалзажа харагдаһаа болёод, забхайржа, муудажэ эхилэнхэй. Урданайн түхэл шэнжэдэнь яагаад оруулхаб? - Спирттэй холидоһон мелэй

холисоор гү, али ургамалай тоһонтой холидоһон пемзээр хубая мүлижэ, үнгэлхэт. Түрүүн хубаяа содотой уһанда хайсахан угааха хэрэгтэй.

• Модон халбага хайшан гээд угаажэ сэбэрлэхэб? - Зураггүй модон халбага 1 литр уһанда 20-30 грамм эдээнэй соодо хэгдэһэн холисо соо бусалгаха ёһотой. Һүүлдэнь бутархай жэжэ элһээр үрэхэт. Хэрбээ зурагтай байгаа наань, мылэтэй бүлээн уһанда угаахат.

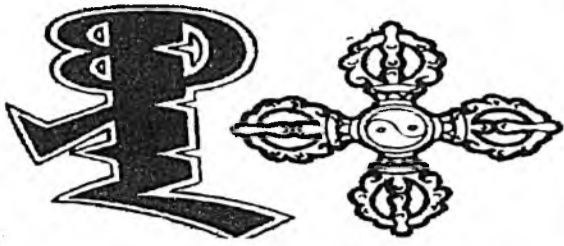
• Үбэлдөө бидэ холодильник байлай хэрэглэдэггүйбди. Продуктуудаа газара хүйтэндэ х а д а г а д а г б д и . Холодильникнай яахашыегүй гү гэжэ асууха хүсэлтэйб.

- Яахашыегүй. Зүгөөр холодильникта гэртээ дулаан газарта байлгаха ёһотой юм. • Сагаан үнгэтэй саби худалдажа абаад, ехэл зоболонтой болошоо. Тэрэниие сэбэрлэхэ гэгшэмнай одоол бэрхэтэйхэн хэрэг.

- Недели соо нэг дахин хүндэ норгодоһон сэбэр сагаан бүдөөр аршаха болонот. Скипидартай холидоһон бүлээн хүн сагаан арһан дээрэхи толбонуудые үгы хэдэг.

("Сельская жизнь" газетэнээ абтаба).

"Буряад үнэн" сонин болон Россин БУААН шажантай Түб захиргаанай үмэнээр хууданан харадаа нэгт хэблээдэ гарадаг. Сентябрь. 1996 он.

НАМА, ЖАМСАРАН САХЮУСАНУУДАЙ

ТУБ ЗАСАГАЙ ЗҮБШӨӨЛ

1930-аад ОНУУДА Бурхан шажанаа муудхаажа, лама хараяа доромжолжо, хэбээжэ, сүлэжэ байһан сэмүүн хатуу саг байгаа бэлэй. Манай нотагайшые Янгаажан дасанда 1937-1938 онуудта сүмэ дугангууд, ламанарай гэр бараанууд задалагдажа хандаргадһан, зүүлжэ, баруулжаа зөөгдэһэн, шэрэгдэһэн, халгадһан байна.

Буряад ороной габьяата багша Норбо Гармаевна Зодбоева Дээдэ-Ивалга тоонтотой, нам гэмэ үгэтэй, даруу түбшэн, буялтай эхэнэр мүнөө Оронгодо ажаһуудаг. 1945-1946 онуудта дасанай мүнцэлхэ, нээгдэхэ үедэ нотагтаа байһан тула тэрэ сагай үйлэ хэрэгүүдые дууһан мэдэхэ, өөрөө хараһан, ябалсаһан хадаа Норбо Гармаевна Ивалгын дасанай түүхын эхин тухай хонирихолтой зүйлнүүдые намда бэшэжэ, хэлэжэ үгөө юм.

Буряад орондо шажан дахин хэргээн мандуулха талаар 1944-1945 онуудта ехэ ябадал хэһэн Ага нотагай габжа Хайдап Галсанай тухай бурхан шүтээн бүтээдэг Хэжэнгын лама Манжап Мархасаев хонин юумэ хөөрөө. Хайдап габжа бүри урданай хамбын хүрээндэ дид-хамбаар хууһан, Агваан Доржиевтай Ленинтэй уулзаһан байна. Бүри дайнай урда тээ Хайдап ламхай шажан хэргээхэ зорилгоор Сталинтай арай шамай уулзаа гэһэн нураг баһа бии. Энэ дурадхалынь Сталин зүбшөөжэ, бүлэг хүнэй гар табилгатай саарһа асара гээ һэн ха. Тиигэжэл 1944 оной зун Хайдап Галсанай, үшөө хэдэн ламанар хархис фашистуудтай болоһон дайнда аха аргаараа Улаан Армида тухалай гэһэн уряатай хандалга нотагайхидтаа

абажа газетэнүүдтэ хэблүүлээ. Хожомынь 1945 ондо голтүдэб энэл бүлэгтэ орогшод дасан нээхэ гуйлтатайгаар түб засагта хандажа, тэрэнь зүбшөөгдэжэ, үлзы хайхан үрэ хойшололгой байгаа.

... 1945 оной эхээр бэлэй. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн дүүрээдүй байгаа. Арбан сагаан буян дэлгэрүүлһэн алдар нэрэтэй Янгаажан дасанай буянша шэрээтэ ламхай байһан Мархилын шаби, Янгаажан нотагай габжалама Жэгмэдэй

Тогоошо хайн сэдхэлэй һанал табижа, олон бүгэдын мүргэлэй орон болохо дасан сүмэ нээхын тула Янгаажан дасанай приходой хүзэгтэн зиндагуудаар ябажа, мүргэлэй сүмэбарюулхые эринһэн гуйлтада гар табиюулжа эхилбэ. Тэрэ гуйлтаяа бодото мэдүүлгэ болгожо, Улаан-Үдын дарганарые дамжуулан, Москвада байрладаг түб засагай зохиго газарай үзэмжэдэ ибуулаа һэн.

Тиин бодото мэдүүлгэ гуйлтань баталагдан зүбшөөгдэжэ, Буряад-Монгол ороной ниислэл Улаан-Үдэ шадар дасан сүмэ нээхэдэ болохо болобо. Дээдэ-Ивалгын хүзэгтэн үбгэд сугларжа, Цырен-Гарма Намсарайн, Ширан Дармын, Бальжинима Цыденэй, Гарма Зодбын, Батан Нимын Улаан-Үдэ ошожо, шажанай комитедэй министр Намжил Гармаевтай уулзажа, өөһэдһингөө нотагта, Ивалгын дээдэ үзүүртэ мүргэлэй орон болохо дасан сүмэ нээхые зүбшэбэ (Намжил Гармаев гэжэ нэрэтэй тушаалтан байһан байжа болоо. Зүгөөр "шажанай комитедэй министр" гэхэниинь

Сентябриин 15-да Ивалгын дасанай байгуулагдахаар 50 жэлэй ой тэмдэглэгдэхэнь гээшэ. Урдахи арбаад жэлэй туршада хүнөөгдэжэ, огтолон үгы хэгдээд байһан аад, тус дасанай байгуулагдаһан саһаа хойшо Бурхан шажан дахин хэргээжэ захалаа һэн.

Оронгын хүзэгтэнэй бүлгэмэй ударидагша Ц-Д. Д. Цыденов үбгэд, хүгшэдһөө нурагшалжа, Буряадай гол дасанай түүхые тодоруулха гэжэ оролдоо. Дурдалгануудта

домогой шэнжэтэй ха. - Редакци).

Одоошые хэдэн олон дахин ябадал хэжэ, үнэн баталгатай саарһатай боложо, аргагүй ехээр сэдхэлээ хүдэлгэжэ, баярлаа бэлэй. Тиигээд олон бүгэдһөөрөө сугларжа, али хамаг хэрэгые согсолон ударидаха хүтэлбэрилэгшэд хэрэгтэй гэлсэжэ, тоб гэмэ тогтоолнуудые баталба. Нотагай шажанай комитедэй түрүүлэгшээр Ширан Дармын хунгадба. Мүнгэн зоори эрхилэгшээр Гарма Зодбын, Нярга - кладовнигаар Буда-Цырен Нимын, дасан сүмэ эрхилэн шэмэглэгшээр Бүмбүү Буда томилгодобо.

Саашадаа үгэлигын эзэд, хүзэгшэдһөө үргэл бадар ябажа эхилбэ. Баян-Голой Батан Нимын, Ивалгын Бальжинима Цыденэй, Цырен-Гарма Намсарайн гэхэ мэтэ хүзэгтэн зон дасан сүмэ нээгдэхые тои халуунаар, баяртайгаар утгажа, өөһэдһингөө үнэн сэдхэлһээ үргэл хэжэ эхилбэ.

Ахын аймагта ном заажа байһан, оороо Дээдэ-Ивалгын Помаева Даша Сампиловна үбэлэйнгөө байһан гэр дуган сүмэдэ үргэбэ (мүнөөшые тэлэг дотор байдаг эгээ түрүүшын хуушан дасан). Раднаева Дулма нүхэрэйнгөө эгэһэтэй зүбшэжэ, байһан гэрээ үргэбэ (мүнөө хуушан дасантай зэргэлээд, түрүүшээр жаган байһан гэр).

Баян-Гол нотагһаа (мүнөө Хурамша) Нимын Батан үбгэн

бүхэли үбэлдөө, мори тэргээр үргэл зөөгөө һэн. Хэдэн олон олбогуудые, жабдан, хадагуудые, толинуудые, 7-8 бүмбэ, 3 хонхо, мандал, элдэб янзын амһартануудые нярбада асаржа тушааһан байха. Зонһоо ороһон үргэлнүүдые кассир тушаажа абадаг байгаа.

Одоошые гэртэй болоһон хойноо тэрэнээ дасан сүмэ болгожо, нүгөөдэхи гэрээ жаган-кухин болгобо. Дасан сүмэ болохо гэртэнь эрхилэн шэмэглэгшээр томилгодоһон Бүмбүү Буда гэжэ хуушанай хубараг бацааб, олбог, жабдан мэтэе хүсэд болгон табижа, сүмэ дотороо сэрэрлэжэ, гоёожо, тахил, зула, балин бүгэдые ёһо гуримаарнь түхөөржэ бэлдэбэ.

Дасан сүмэдөө орожо, олбог жабдан дээрэ нуужа, хуралаа анхатүрүүн эхилхэ зүрхэтэй хүн үгы гэхэ гү, али хатуу хуулинь хангалһаа түбэгшөөдөг үе байгаа. Тиибэшые Загарайн аймагай Улаан-Эрхирэгтэ үндэр наһатай үбгэн ламатан Хайдап Галсанай бии гэжэ дуулаад, Гарма Зодбоев мори шаргаар ошожо, залажа асарһан байна.

САГЛАШАГҮЙ БУЯН ДЭЛГЭРБЭ

Тиигээд бүрин хүзэгтэнэй зүгһөө хуулиин ёһоор 21 хүнэй гар табилгатай тогтоол бэшгэжэ, аймагай зүгһөө түлөөлэгшэ нүхэр Ванданогой хабаадалгатайгаар хамбын дасан нээгдэжэ, үбгэн ламатан Хайдаптай анхатүрүүшын хурал 1945 оной декабриин 12-ой үдэр болоһон байна. Энэ хурал тон ехэ үүргэ дүүргэжэ, саглашагүй буян дэлгэрүүлэһэ, хүзэгтэн мүргэлшэд уяран баярлажа, хэн хэнэйн зүрхэн соо хурал болоһон мэтээр ханагдаа бэлэй.

Дасан сүмэшые нээгдэбэ. Хуулиин баталгатай ламбагайнарые асарха ёһотой болобо. Эрхүү, Красноярскаа ламанарые дуудаһань амар бэшэ һэн. Тэрэ үедэ Буряад-Монголой Республикада хилэ шадарай хорюултай зөпө байһан тула тусхай зүбшөөл, үнэмшэлгоор ЗСэлэнгын баруун бэедэ гаргадаггүй һэн. Тиин

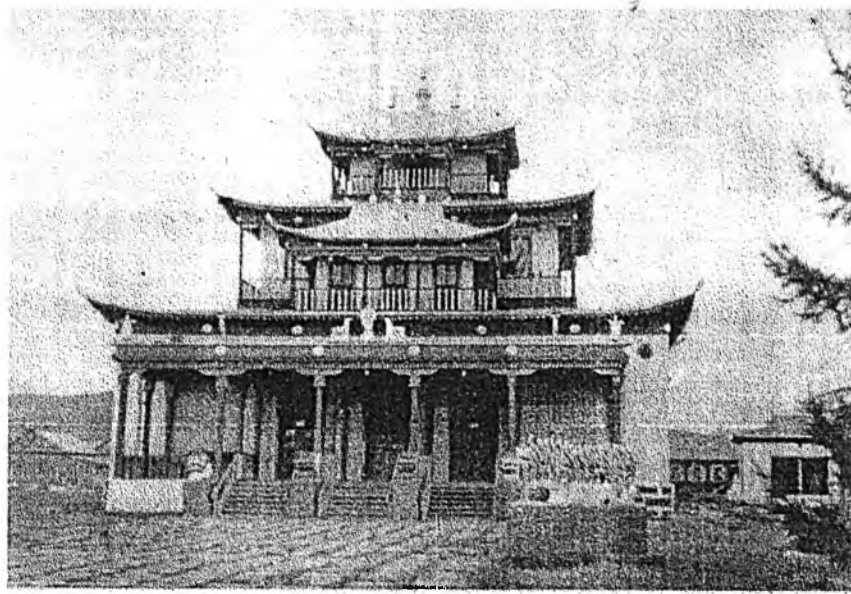
үндэхэлэгдэһэн ушарһаа тус согсолбори соо тус үеын бодото хэрэгүүдтэй алгасанһаншые, яба үгэ домог боложо тараһаншые баримтануудайралдажа магад. Юундэб гэхэдэ, засаг зүбшөөгдэжэ, дасан баригдабашые, саг хату ханагдаа, ханагдаагүйшые элдэб хорюулнууд олон зандаал байгаа. Гадна автор буряад хэлээр, оро үзэгөөр бэшгэдэһэн Ивалгын дасанай тобто түтү хэрэглээ.

эндэхээ зохиго бүхы докумен зүбшөөлнүүд эльгээгдэжэ ламанарые гаргаха болобо. Тии Янгаажан дасанай габжа ламанар Ринчип Жамьянай, Ширан Жамса Доржын, Сартуу-Булагай дасанай Лубсан-Нима Дармын нотаг голдо дуудагдажа, дасан сүмэдэ заларжа, хуралаа хураха боло гэдэг.

1946 оной январин 15-ой үдэр Сагаан харын 13-да хурал хурагдаба. Тэрал оной хабар Москва хотһоо шажанай комитедһээ хоёр түлөөлэгшэ эрэрэжэ, Дээдэ-Онгостойдо мори харын 20-һоо 23 болотор Буряад-Монгол уласай Бурхан Будайн шажантанай ехэ суглаа болоһон, тогтоол абтаа болоһон хунгалгын дуганай СССР-эй Буддын шажантанай Түб захиргаанай түрүүлэгшээр Бандида хамба-ламаар Лубсан-Нима Дармын, Улаан-Үдэ округой дид-хамбаар Ринчип Жамьянай, Шэтын округой дид-хамбаар Самбуу Жигжид Эрхүү округой дид-хамбаар Дагба Доржини, Танну-Тува дид-хамбаар Амардаа Дам Хамушка Амурта гээдэ бэшөөдөг, нарин бэшгэй дарга (секретаряар) Цыдын-Дор Цыренжапов гэгшэ багалагдаба.

Ехэ суглаан дээрэ хунгад Бандида хамба-ламаа, хамбанараа Дээдэ-Ивалгын нээгдэһэн дасан сүмэ шэрээдэнь залажа, номууд хурал болохо, мандал үгэ сагаан эдэгээр далга ёһотой байгаа. Бүхы гуримые сахиха, автобусоор ерэхэ айлын тосхон айлуудай ябуулангүй, тон сүбэр харгы ябуулха ёһотой һэн.

Улаан-Үдэ хотһоо гарда Хяагтын үргэн дардам харгы табиуулжа ябатараа. Дээдэ Ивалгын туншаа урда 30 километртэ хүрэжэ, хой хотирон орохотой угтамжа байба. Хойр угтамжаны хадхууртай харгы ороңгүй, эрэн харганы дэргэдэ байһан байна. Хойр ябахадань, дасан сүмэ хажууда угтажа байһан бай Угтамжада байһаа түрэлтэ хамбаяа, хамбанараа хадагаар, бүтү үбшэһэн сагаан хуртай арһаар хушанан

50 жэлэй ойдо (1946-1996 онууд)

ачартагай сагаан эдээ тарагаар, хуруу, үрмэ, талханай зүйл гэхэ жэтэр золгон хүндэлөө хэн. Тунгалаг хайхан уһатай, тэгшэ жэдээр зэрэлгээтэһэн, сэсэг набын үнэрөөр анхилхан сэнтэмг хайхан дээдэ-Ивалгын уудаада 1946 оной майн 23-най үзэй дэмбэрэлтэ үдэр Бурхан

залгажа, үргэлжэ болгожо бариһан байна. 14 метр ута, 7 метр хүндэлэн нимэ хамбын сүмэ (Даша Чойнхорлин) гэжэ нэртэй дасан бүтээгдэбэ. 1948 ондо дасанай дээдэ бунхан (дабхар) баригдажа дүүрбэ. Июнь нарада дасанай добжоон, дээдэ добжоон барижа бүтээбэ.

жабдан, олбог гэхэ мэтые оюулжа, мори тэргээр суглуулжа асараа. Энхэ Бадма ламанарай хэрэгсэл мүн лэ асарһан байна. Эдэ хоёртол адли, хүн зондоо хүндэтэй, хамаг ажалдаа абьяастай, "буляжа абанхаар бадарлажа абаарай"

субарга бүтээгдэбэ.

Буддын шажантай олон гүрэнэй ехэ зиндаата лама гэгээнтэн хамба багшын уряалаар Ивалгын дасанда морилог болоо хэн. 1958 ондо Ланкын ороной (Цейлон) Үдбэл Соргоон адартай гэгээн лама морилбо. 1959 оной Зулын хуралай үеэр сугларһан 4 мянга 300 хүн Балбын (Непалай)

эй Буддын шажангай съезд боложо, Яруунын урданай гэбшэ Мүнхэ Цыбиков хамбаар хунгагдаа. Тэрэ сарһаа аймаг бүхэн өөрын дасантай болоод, 1991 онһоо Ивалгын дасанда шажанай дээдэ хургуули хүдэлжэ захалаа. Мүнөө тэндэ Еши-Лодой римбүүшэ түрүүтэй арбаад түбэд ламанар багшална. Мүнхэ хамбын 1992 ондо

ОЛОН БҮГЭДЫН МҮРГЭЛЭЙ ОРОН

буддын шажангай баяр ёһолол, номой ехэ хурал болобо. Нютагай зон олоор сугларжа, шажанайнгаа хожом хойшодоо хэээшье доройтохогүйн тула хайн хайхан юрөөлнүүд, амаршалганууд соностожо, ехэ зиндаата ламанартаа мандал үргэжэ, сагаан эдээнэй далга абалган болобо. Намжаа дулаахан үдэр боложо, дэлгэржэ байһан сэсэг ногооной хангал үнэрөөр анхилан байһандань уя үдэлгэмэ баяр дэлбэрэн халижа, шодонзонгоо нөлбоһо аршан, жүргөө, хүхэе агша бэлэйбди гэжэ үбгэд, хүгшэд хөөрэдэг хэн.

ШЭНЭ ГАЗАРАЙ ҮЛЗЫТЭЙ ШЭНЖЭ

Дасанаа шэнэ газарта зөөлгэхэ болоходонь, хаана үлзйтэй хайн байхаб гэжэ 1947 оной февраль нарада хэлсэжэ яхалба. Тиймэ газар шэнжэлхээ гурбан ехэ ламбагайнар нютагай 40-50 үбгэд, элшүүтэй 20-30 шаргада мори дулаажэ ябаха гэжэ тараалагдаад, бэлэдхэл хэгдэжэ эхилэбэ.

Тийн уданшьегүй, тэрэ нарада, Сагаан харын хуралай үлзүлэр үлзйтэй газар шэнжэлхэ үдэр гаргажа, Сталин колхозой газарые тойрон ябажа, хайн хайхан хангал, юрөөлнүүдые хэлсэжэ, Бандида хамба-лама Лубсан-Нима Дармын, дид-хамба Ринчин Жамьянай, дид-хамба Дагба Доржын бэлэдгэдхэн мори шаргада дуугаад, түрүүлэн заларжа морилоходонь, хойноһоонь 20-30 моригой шаргада хууһан үбгэд, үлзүүд хубарилдан ябаа бэлэй.

Түрүүлэн—хамба-ламатан, Улаалан—дид-хамбатан. Сахиусанай номондо далга дэбшуулаад, залуу хүбүүд хамта дуулсан, газар шэнжэлгэндэ ябалсан байна. Нилээн удаан ябаһан хойно номондо байлһан далга хүржэ угаа хэн гэлсэдэг. Моридоо тогтоон гэгдэнь, олон моридыннь шээжэ захалаа гэлсэгшэ хэн. Булта мориноһоо буужа, тон сэхээр баярлан сугларжа, ламбагайнар саһан ообо зохёон байгуулжа, уршаалга бүтээгээ хэн. Дасанайнгаа хуури эндэ шаяжэлэн ологодобо гэжэ тогтообо.

Тийгэжэ байтараа сабшалангай дундаһаа түрүүн бодхоон дуган, жаганаа даянгүй задалжа, шэнжэлхэн газартаа зөөжэ асарһан байна. Тэрэл жэлэйнгээ март-апрель барануудта дуган, жаганаа уршалан табижа дүүргээд, май нарада хурал мүргэлөө эхилээ бэлэй.

Хүнүүд элдэб үнгын шэрэ будаг үргэбэ.

1948 оной ноябрь нарада Бандида хамба Лубсан-Нима Дармаев Захаминай аймаг морилжо ошоод, мүнгэгшэ дарханда зургаан хоом үндэр гагжар, алта шаруулжа бүтээлгээд, машинаар залажа асараад, ноябрийн 20-до дасанай дээдэ бунханда табиулжа, дээдэ добжоондонь алтан хорло, боди гүрөөһэ залан, шэмэглэжэ дүүргэбэ.

1951 ондо дасанай байха газарай баталамжа саарһан үгтэбэ. Энэ жэлдэ ламбагайнарай байха 5-6 гэр баригдаба. 1949 ондо Анаа дасанай габжа лама Балсамбуу Раднын гэгшэ шэрээтэ ламхайда хунгагдаад, 3 жэл хуугаа. 1950 ондо апрельдэ Загастайн дасанай соржо Шойдор Мүнхэжабай Ивалгын дасанай унзадаар томилогдобо.

1952 оной май, июньдэ дасангаа тойруулжа, гэлэг хүрээ баригдаба. Энэ зундаа Ивалгын Баян-Голой хүндэтэ үбгэд Батан Нимын, Шэмэд Будажабай, Аюуша Гүнгэбэй, Оронгын Энхэ Бадма, Дээдэ-Ивалгын Ширац Дармын гэгшэд худаг малталганда хабаадаа.

1953 ондо Хэжэнгын Чисаанын дасанай габжа лама Бадма Доржо Жамбалай шэрээтэ ламхай болоод, 13 жэлдэ хуугаа.

1955 оной Зулын хуралай үеэр газар гэдхээжэ, дахин худаг малтахадань, хайхан тунгалаг уһан гаража, ламанар, хүн зон ундаддаг, эдидэг болоо бэлэй.

1954 оной эхээр Янгаажан дасанай габжа Цыбигэй Доржо Ивалгын дасанда ламаар томилогдоо хэн. Тийн хаана яапагүй манай Буряад орондо амиды мэндэ нютагаа бусажа ерэлэн ламбагайнар Ивалгын дасанда томилогдодог байһан гээнэ.

Лубсан-Нима Дармаев 1946 онһоо 1956 он хүрэтэр Бандида хамба-ламын үндэр сэнхин эзэлжэ хуугаа юм. 1960 ондо үбэлэй хүүл харын 26-най үдэр Дармаа хамба тагаалал болоо хэн. Сагаан харын 3-най үдэр Цыден габжа, Оронгын Доржо габжа, Дагбаа лама Улаан-Бургалтай ошожо, шарильнь залаба. Сагаан харын 5-да бусажа ерээ.

1957 онһоо Хүл-Нуурай (Тамчин) дасанай габжа Еши-Доржо Шарабай 6 жэл хамба хуугаа.

БУЛЯЖА АБАНХААР, БАДАРЛАЖА АБААРАЙ

1949-1950 онуудта Баян-Голой мүргэлшэ Батан Нимын дасанай хэрэгсэл—номой жанша,

гэһэн сэсэн хургаалай удхаар ябадаг хүнүүд алба татабари хэжэ, арад зоной үргэмжөөр дасан дуганаа хэргэжэ, шэмэглэжэ, Бурхан шажанаа мандуулаа бэлэй.

1963 онһоо. Агын дасанай гэбшэ Жамбал-Доржо Гомбоев 16 жэл хамба хуугаа. Тэрэнэй үедэ дасанай журам заршам наринаар сахигдадаг, шанга байдалтай болоо хэн. Журамаа алдаһан ламанар дасанһаа гаргуулдаг байгаа.

1967 онһоо Янгаажан дасанай габжа, Гильбэрэ нютагай Цыден Цэбээнэй шэрээтэ ламхай боложо хунгагдаад, 6 жэл хуугаа.

ҮРГЭДХЭЛГЫН ҮЕ

Энэ үеэр дасанай тэлэг дотор ехэ ехэ барилганууд хэгдэбэ. Тусхай шэллэмэл сүмэ баригдажа, досоонь боди модон хуулагдаба. Яруунын Санжабаев Даба үбгэн боди модо хаража ургуулдаг болоо. Мүнөө хүбүүнтээ харууһалан сахидаг. Номой дуган баригдаад, мүнөө музей болоод байдаг. 1970 ондо найман ханатай түхэрээн дуган баригдажа, тэндэ хуралаа хурадаг болоо хэн. 1972 ондо ехэ согшон дасан бүтээгдэбэ. Түрүүн бариһан найман ханатай дуган Диваажан болобо. Цыден ламхай 1970-аад онуудта Бурхан багшын субарга бүтээлгээ хэн.

1971 ондо Тамчин дасанай габжа Цыренжаб Бальжиров шэрээтэ ламхайгаар томилогдоһон байна.

1975 ондо ехэ дасан шатажа, дээшээ дэгдэшоо бэлэй. Хойто жэлын 1976 ондо май нараһаа эхилээд, тэрэл хууридань шэнэ дасанаа барижа дүүргээд, ноябрь нараһаа хуража захалаа.

1976 оной эхээр Хэжэнгын дасанай лама Нима Жабай шэрээтэ ламхайда хунгагдаба. Урда үедэ Янгаажан дасанда хууһан Гильбэрын Даба-Самбу, Надмит, Бата габжа, Бальжи-Нима, Оронгын Даша-Дондок, Доржо габжа, Харганагай Бамбаадайн Еши габжа гэхэ зэргын олон ламанар Ивалгын дасанда ороһон байна.

1970-1975 онуудта баригдаһан гэбэл, Согшоной баруун урда Майдариин найман ханатай дуган, зүүн таладань—конторо, столово байһанаа үндэр шулуун тулга дээрэ 20-30 метр ута конторо баригдаад, мүнөө хубарагууд заалгана. 1977 ондо хоёр дабхар зочид буудал бүтэбэ. Дасангай тэлэг дотор Дончодой хуралаар Үлзы олон үүдэтэй субарга арамнайлагдаа хэн. 1978 ондо Найман Отошын

Амирада Алинда адартай гэгээн ламые угтаһан байна.

1969 ондо Москвада болоһон олон ороной ехэ хуралдаанай хүүлээр арбаад ламанар хамбын уряалаар заларжа, Майдариин хуралда хуулсажа, Майдари Бурханиее залалсаа хэн. Монголой хамба-лама мүн Майдариин хуралаар ерэлсээ.

ЭРХЭ СҮЛӨӨТЭЙ ШЭНЭ ҮЕ

1979 оной июнин 14-дэ Гэгээн хотогто Далай-лама Ивалгын дасанда түрүүшынхиеэ морилжо, Буряад ороной олон түмэн хүзэгтэниие хэмгүй баясуулаа, хүгэдүүлээ бэлэй. Тэрэгнээр үнөө 4 дахин Далай-ламын гэгээнтэн манай ишэ залараа. 1991 ондо Россияда Буддын шажанай гүрэнэй эрхэтэй болоһоор 250 жэлэй ойдо морилходоо, Далай багша Ивалгын дасанда 3 үдэрэй туршада Арьяа-Баалын ваал табиһан байна.

1969 онһоо эхилээд, Бакула римбүүшэ жэл бүри шахуу гол дасандамнай залардаг.

1980-1985 онуудта тэлэгэй зүүн-урда Сахиусанай дуган, Согшоной урда доншуур маанин 4 ехэ хүрдэ, шулуун столово, жаган баригдаа.

1981 ондо Зэдэ нютаг тоонтотой Дарма-Доди Жалсараев шэрээтээр залагдаба.

1980 ондо Агын дасанай гэбшэ Эрдынеев Жимба-Жамса Бандида хамбын шэрээдэ хунгагдаад, 10 жэл соо хуугаа.

1970-аад онуудта буряад хүбүүд Монголой ниислээдэхи Гандан хийдэй ехэ хургуулида хуража гараад, мүнөө олонхидоо Ивалгын дасанда, бусадшье дасангуудаар хуужа, зоной түлоо мүргэл хэнэ. 1985 ондо Агаһаа гарбалтай Чимит-Доржо ламхай (Дугаров) шэрээтэ болоо хэн. Удаадахи жэлүүдтэ Шэтын областин Мархаев Доржожал, Хориин Доржиев Содбо шэрээтээр хуугаа.

1989 ондо Улаан-Үдэдэ СССР-

тагаалал болоһоной хүүлээр Яруунын Жамьян Шагдаров хамбаар хунгагдаа. Тэрэл жэлдэнь Россин Президент Б. Н. Ельцин Ивалгын дасанда бараалхаа хэн.

1993 ондо Хэжэнгын Чой-Доржо Будаев жэл хахад соо хамбын шэрээдэ хуугаа.

1995 оной апрель нараһаа

Шэтын Улаан-Сүхын районой Шаргалжан тоонтотой, урда тээнэ Сонгоолой Балдан-Брайбун (Мөөрөөшын) дасанай шэрээтэ байһан Дамба Аюшеев хамбаар хунгагдаад, мүнөө хууһан зандаа.

1990 онһоо Яруунын Даши-Нима Гармажапов дасанай шэрээтэ болоо. Мүнөө дид-хамба болоһон Доржо Цыденов 1985 онһоо олон жэлдэ дасанай гэбгы байгаа.

1995 онһоо Хэжэнгын Дунда-Худанай Дани-Нима Содномдоржиев шэрээтээр томилогдоод, мүнөөнэй хүшэр үедэ дасанайнгаа байдалые хэм соонь эрхилхэ, тэдхэхэ талаар ехэ оролдолго гаргаһа.

Мүнөө Дээдэ-Онгостойдо хамбын хүрэн баригдажа байна. Гэбшье Ивалгын дасан Россин, Буряадай гол дасан байһан зандаа, саашадашье байха.

Аян хайрата ламбагайнараа!

Бурхан багшын абаралаар Буянтай, хэшэгтэй Арад зондоо туһатай, Аян замдаа урагшатай, Бэе лагшан энхэ тэнюун, Бүрин дүүрэн сэдгхэлтэй Ябахатнай болтогой!

Цырен-Доржо ЦЫДЕНОВ, Буряад Республикын габыята механизатор, Оронгын хүзэгтэнэй бүлгэмэй түрүүлэгшэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Согшон дасанай гол тахил болохо Бурхан багшын дүрэ хүрэг; Согшон дасан; мүргэлшэд дасан соо.

Н. БАДМАРИНЧИНОВЭЙ фото.

XVII жаранай гал улаан хулгана жэл (1996 - 1997 онууд)

НАМАРАЙ ДУНДА УЛААГШАН ТАХЯА НАРА

Буряад литэ	4	5	6	7	8	9	10
Европын литэ	16	17	18	19	20	21	22
Гараг Нэрэ Үгэр	Цадаа нара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагда Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	Баасан Солдон пятница	Бимда Сатурн суббото	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	улаан пуц	улаагшан могой	шара морин	шарагшан хонин	сагаан дишэн	сагагшан тахья	жара нохой
Мэнгэ	бсагаан	5шара	4ногоон	3хүжэ	2хара	1сагаан	9улаан
Һуудал	гсп	шорой	түмэр	огторгой	уһан	цула	модон

Гарагай 2-то шэнын 4 (сентябриин 16).

Улаан луу, 6 сагаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, лусуудта үргэл үргэхэ, даллага абаха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, эм найруулха, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, бэри буулгаха, худалдаа наймаа хэхэ, модоор дарха хэхэ, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, тараг бэрихэ, айраг халааха, хубсаһа эсхэхэ, абаһанаа бусааха, буян хэхэ, дайсаниие болон ада шүдхэр номгодхохо, хяһа гаргаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, аршаанаар угааха, нүгэлөө наманшалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье юумэ бузарлаха, хүниие үзэн ядаха, эблэрхэ, хэлсээ хэхэ, улай гаргаха, ном оршуулха, онгосо, һала дархалха, хүүргэ болон модон тээрмэ бариха, шуһа ханаха, төөнэхэ, хүрһэ зөөлөрүүлхэ, газар малтаха, наһа барагшые хүдөөлхэ, замда гараха, сангарил хэхэ, суглаа, зарлаха, шэнэ гызарта бууса түхээрхэ, хэрэлдэхэ, дайсалдаха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, хэрэглэл газашань гаргаха мэтын үйлэнүүдтэ сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, бэсын тамир һайжарха.

Гарагай 3-да шэнын 5 (сентябриин 17).

Улаагшан могой, 5 шара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Дасан (дуган) заһабариха, дасан, сэргэ бурхан, субарга арамнайлаха, ном оршуулха, ном номнохо, нүхэ бүглэхэ, модо зоохо, тангаригаа болуулха, эльбэ дараха, үхэр үүсэлхэ, лусууд тахиха, үбшэ аргалха, нүүхэ, наһа утадхаха, андалдаа хэхэ, бурханай ном уншаха, дайсаниие болон ада шүдхэрые дараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр хэрэглэл газашань гаргаха, мал хүндэ үгэхэ, бэри хүргэхэ, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, модо сабшаха, харуулдаха, хюрөөдэхэ, нүүхэ, эм найруулха, бороогой уһа тогтоохо, гүрэм уншуулха, хэрэлдэхэ, гэрэй һуури табиха, аршаанаар угааха, газар хахалха, түрэ хэхэ, нохой худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдые тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд бараан элбэгжэхэ, мал үдэхэ. Намарай нарада могой үдэр тудабал, хутагын хурса үдэр гэгдэдэг. Тиимэһээ алибаа эритэ

Гарагай 4-дэ шэнын 6. (сентябриин 18).

Шара морин, 4ногоон мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, найман лус тахиха, үргэл үргэхэ, эм найруулха, шуһа ханаха, модо сабшаха, тангаригаа болуулха, агнаха, ноёндо ошохо, зүблөө хэхэ, харгын хани бэдэрхэ, үнэн сэхын тангариг абаха, бурханай шэрээдэ мандал табиха, буян хэхэ, гэр бариха, хубсаһа эсхэхэ, нүхэ малтаха, газарай ажал хэхэ, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, бүлэдөө даллага абаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зуура гэрһээ хэрэглэл гаргаха, наһа барагшые хүдөөлхэ, нүүхэ, шэрдэг бүрихэ, хэрэлдэхэ, дайсалдаха, мори худалдаха, худалдажа абаха, үхибүү хүлдэ оруулха, бага хүүгэдые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, эхэнэрэй үһэ тайраха мэтын үйлэнүүдые сээрлэхээр. Энэ үдэр эрэ хүнэй үһэ абабал, амгалан, тэнюун байдалда һайн. Намарай нарада морин үдэр тудабал, баһал хутагын хурса үдэр гэгдэдэг.

Гарагай 5-да шэнын 7 (сентябриин 19).

Шарагшан хонин, 3 хүхэ мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Бурханда болон лусуудта мүргэхэ, үргэл үргэхэ, эм залаха, тэнгэри тахиха, гүрэм уншуулха, эльбэ гаргуулха, ехэ хүниие бараалхаха, буян үйлэдэхэ, тогоо нэрэхэ, хониной мяха, арһа, ноһо хэрэглэхэ, түрэ хэхэ, даллага абаха, эм найруулха, хээрэ ажал бүтээхэ, хубсаһа эсхэхэ, замда гараха, эд бараа, мал худалдажа абаха, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, үзэг үзэхэ, ном уншаха, ном номнохо, тэрэниие шагнаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр сор гаргаха, хэн нэгэнтэй эб хэлсэхэ, бэри буулгаха, шуһа ханаха, төөнэхэ, үбшэ аргалжа эхилхэ, нүүхэ, юумэ худалдаха, абаһанаа бусааха, газар хэндэхэ, модо сабшаха, хюрөөдэхэ мэтын үйлэнүүдтэ муу гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл шууян, тэмсэл болохо.

Гарагай 6-да шэнын 8 (сентябриин 20).

Сагаан бишэн, 2хара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Номой сахюусанда мүргэхэ, үргэл үргэхэ, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые

бүтээхэ, арамнайлаха, маани сахиха, сангарил хэхэ, суглаа зарлаха, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, даллага абаха, бисалгал үйлэдэхэ, даагадай дэлһэ, һүүд тайраха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, ада шүдхэр зайлуулха, хараал сараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр ехэ уһа гаталха, заһаһа бариха, тангариг абаха, дайсаниие дараха, шэнэ хубсаһа эсхэхэ, үмдэхэ, урлаха, эрын хэрэгсэл түхээрхэ, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, замда гараха, газар хахалха, нүүхэ мэтын үйлэнүүдтэ харша. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, наһан ута болохо.

Гарагай 7-до шэнын 9 (сентябриин 21).

Сагагшан тахья, 1 сагаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тахиха, лусуудта үргэл үргэхэ, наһа утадхаха, лун абаха, ваджрын ёһо бүтээхэ, аршаанаар угааха, мори һургаха, гэрэй һуури табиха, худалдаа наймаа хэхэ, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, андалдаха, дасан, дуган, субарга, сэргэ бурхан, ном бүтээхэ, даллага абаха, нүүхэ, айраг халааха, тараг бэрихэ, абаһанаа бусааха, эм найруулха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зуура үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, ехэ хэрэг эхилхэ, суглаа зарлаха, түрэ найф хэхэ, замда гараха, бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ мэтын үйлэнүүдые тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 1-дэ шэнын 10 (сентябриин 22). Бадма-Самбаавын үдэр.

Хара нохой, 9 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, үргэл үргэхэ, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, арамнайлаха, эм найруулха, балин шатааха, тэнгэринэртэ мүргэхэ, үргэл үргэхэ, зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, бисалгал хэхэ, даллага абаха, агнаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр гэрһээ хэрэглэл газашань гаргаха, бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, аян замда гараха, малгай, хубсаһа эсхэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, шуһа ханаха мэтын үйлэнүүдые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, бэсын тамир һайжарха.

СПОРТ

Футбол

УРАГШАА ГАРАХАЯА ОРОЛДЫТ!

Манай зонодо наададаг командануудай дунда ээлжээр уулзалганууд үнгэргэгдэхөөр. Эндэ түрүү һуурида гарахы эрмэлзэһэн команданууд уулзалга бүхэнөө эмхи гуримтайгаар һайнаар үнгэргэхые оролдоно. Эдэнэрэй дундаһаа нэрлэсэн, Томскын "Томь", Омскын "Иртыш", Назаровын "Виктория" команданууд болоно. Эдэнэр мүрысөөнэй таблицада түрүү һуури эзэлхын түлөө үсэд шунга тэмсэл хэхэ ябаһа Илангаяа Томскын футболистнууд байгша оной нааданууд бэлэдхэл һайнтайгаар, добтолхы, хамгаалхы шэнжэтэйгээр үнгэргэжэ, мэргэжэлтэд болон шэнжэлэгшэдэй магтаалда хүртэнэ гэшэ. Эдэнэр өөрынгөө гү, али бусад командануудай стадионууд дээрэ наадахадаа, диилжэ гарахые, ядахы сагта тэнсэхэ эрмэлзэлтэйгээр наададаг байха юм. Жэшээндэ эдэнэр Хабаровскын СКА, Благовещенскын "Амур", Барнаулын "Динамо" командануудта айлшалхадаа, тэдэнэрые шүүгээ мүн хэдэн командагай стадион дээрэ тэнсэжэ, олон очконой болоһон байгаа. Харин өөрынгөө стадион дээрэ эрхим үр дүн туйлана. Мүнөө мүрысөөнэй таблицада түрүү һуури булялдажа ябаһан Омскын "Иртышэй" футболистнууд эдэнэртэ айлшалхадаа шүүгдэһэн юм. Харин харюуһыг уулзалга ямараар дүүрэхэ хаб? Омск хотын стадион дээрэ һаяар үнгэргэгдэхэ энэ нааданай дүн хүлээл даа.

Нүгөөдэ командануудай дундаһаа Назаровын "Виктория", Хабаровскын СКА, Новокузнецкын "Металлург", Кемеровын "Кузбасс" команданууд мүрысөөнэй таблицада һубарлаһа.

Буряад Республикын цэрэ соло хамгаалжа ябаһан "Сэлэнгын" футболистнууд нааданай хоёрдохи хахадта бусад командануудта ошоходоо, шүүгдээд ерэхыень харахад, харамтай, урма зоригшые хухарнал даа. Эдэнэр хабарай һарануудта Томскын, Хабаровскын футболистнуудта айлшалхадаа, талмайн эзэдтэй ана-мана наалажа, 22 тоотойгоор тэнсэжэ ерээ һэн. "Сэлэнгын" футболистнууд гэртээ наадахадаа, түрүү һуурида ябаһаншые команданууды "бүдэрүүдэг" аад, ондоо городуудта ошоходоо аалшые командада яахадаа иимэ ехэ тоотойгоор шүүгдэнэ гэшээр гэхэн асуудал гаранал даа.

Байгша оной уулзалгануудай дүүрэгэр 7 наадан үзэб. Манай футболистнууд эдэнэйнгээ гурбан уулзалга "Амур", "Торпедо", "Динамо" (Барнаул) командануудай стадион дээрэ наадаха. Нүгөөдэ дүрбэн уулзалгаяа өөрынгөө стадион дээрэ үнгэргэхэ юм. Манайда СКА, "Ангара", "Томь" "Кузбасс" команданууд ерэхээр хүлээгдэнэ. "Сэлэнгын" футболистнууд эдэл уулзалгануудаа эмхи гуримтайгаар, добтолхы шэнжэтэйгээр үнгэргэжэ шадаал хаа, мүрысөөнэй таблицада дээгүүр һуури эзэлхэ аргаяа бэдэрхэ, эрмэлзэхэ болоно.

Уншагшадай анхараалда мүнөөдэрэй байдалаар мүрысөөнэй таблица толилогдоно.

Т. БАДМАИН

Команданууд	наадаа	шүүгээ	тэнсээ	шүүгдээ	бүмбэгэ	очко
"Томь" (Томск)	21	14	5	2	38-15	47
"Иртыш" (Омск)	21	15	1	5	41-13	46
"Виктория" (Назарово)	21	12	1	8	30-31	37
"СКА" Хабаровск	21	11	3	7	34-24	35
"Металлург" (Н. Куз.)	21	10	5	6	34-28	35
"Кузбасс" (Кемерово)	21	10	5	6	39-14	35
"Сэлэнгэ" (Улаан-Үдэ)	21	9	4	8	25-18	31
"Иртыш" (Тобольск)	21	9	4	8	27-21	31
"Динамо" (Барнаул)	21	9	3	8	24-17	30
"Самотлор" XXI (Н. Вар)	21	9	3	9	21-23	30
"Динамо" (Омск)	21	8	3	10	28-35	29
"Амур" (Благов.)	21	7	4	10	23-23	29
"Ангара" (Ангарск)	21	6	3	12	25-49	28
"Мотор" (Прок.)	21	3	7	11	18-31	26
"Междуреченск" ФК	21	3	5	13	15-50	14
"Торпедо" (Рубцовск)	21	3	3	15	17-31	12

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А. Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННОКОЛЛЕГИ: С.Д.РИНЧИНОВ (редакторай орлогшо), Б.М.Ж.ЖИГЖИТОВ (харюусалгата секретарь), Р.Б.ГАРМАЕВ (Буряад Республикын Президентиг ба Правительствын аппарат), Д.Д.СУИДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудыс даагшад: Г.Х.ДАШЕЕВА, Ц.Ц.ДОНДОГОЙ, С.Д.ОЧИРОВ, Т.В.САМБЯЛОВА, В.Н.ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаршишлинн үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэлэг 4317. Хэблэлдэ тушаагдалан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гзын АО-до газетэ хэблэгдэ. Директорэйн телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрихдэлдэ абтанхай. Зяжак № 7846.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшын - 2-68-08, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариатай - 2-62-62, таһагууд: нийтэ политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическэ - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинуудай - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, олоннигтын хүдэлмэринин ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентүүд: Агинскта - 42-19; Захамскада - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.